

Софийски университет "Св. Климент Охридски" - София
Богословски факултет
София 1000, пл. "Света Неделя" 19

Владимир Ангелов Тодоров

**СЪВРЕМЕННИ БИОЕТИЧНИ ПРОБЛЕМИ В СВЕТИНАТА НА
ХРИСТИЯНСКАТА НРАВСТВЕНОСТ
(АСИСТИРАНА РЕПРОДУКЦИЯ, АБОРТ И ЕВТАНАЗИЯ)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен
„Доктор“
по специалност „Нравствено богословие“
в професионално направление 2.4. „Религия и теология“

Научен ръководител:

Доц. д-р Костадин Кирилов Нушев

София, 2017 г.

Дисертационният труд „Съвременни биоетични проблеми в светлината на християнската нравственост (асистирана репродукция, аборт и евтаназия)“ е в обем от 293 стандартни страници. Съдържа: предговор, увод, четири глави, заключение и списък на използваната литература. В дисертационното съчинение е приложен научен апарат, състоящ се от 314 бележки под линия.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод.....	3
Глава 1: Свещеният характер на човешкия живот и предизвикателства пред неговата защита.....	7
I. Свещеният дар на живота.....	7
II. Животът според Библията.....	8
III. Животът на тази земя.....	9
IV. Специалното достойнство на човешкия живот.....	10
V. Изводи.....	12
Глава 2: Биомедицински и етични проблеми на асистираната репродукция.....	13
I. Въведение – причини за възникването на безплодието.....	13
II. Методи за борба с безплодието. Асистираната репродукция от медицинска гледна точка.....	14
III. Кога започва животът в утробата? Християнски поглед върху асистираната репродукция.....	16
IV. Позиции на някои християнски църкви.....	17
V. Изводи: Асистираната репродукция може да се превърне в метод за унищожаването на живот.....	21
Глава 3: Абортът като посегателство срещу правото на живот.....	22
I. Въведение.....	22
II. Аборт. Видове аборт.....	22
III. Някои исторически данни. Законова регулация.....	23
IV. Какво е мнението на Библията по въпроса за абортите?.....	24
V. Правото на живот или правото на избор. Причини за аборт.....	24
VI. Позиции на някои християнски църкви.....	25
VII. Изводи: Абортът – скритото убийство.....	29
Глава 4: Евтаназията като асистирано самоубийство.....	29
I. Въведение.....	29
II. Значение на думата. Историческо развитие. Видове евтаназия.....	29
III. Християнски възглед за евтаназията.....	31
IV. „За” и „против” евтаназията.....	32
V. Опити за узаконяване на евтаназията. ECHT и Dignitas.....	33
VI. Позиции на някои християнски църкви.....	35
VII. Изводи: Евтаназията – решение, което не принадлежи на човека.....	39
Заклучение.....	39
Приноси.....	42
Публикации.....	42
Участия в конференции.....	42
Специализации.....	42

УВОД

Съвременните биомедицински проблеми, и в частност тези, които са предмет на тази работа, много често се разглеждат едностранчиво и повърхностно. Те се разглеждат преди всичко от страната на силните на деня, на тези, които вземат решението и съвсем естествено се разрешават в тяхна полза. Разглеждат се и от гледна точка на човека като най-висш авторитет, и затова често се прекрочват граници, които Бог е установил и прекрочването на които би довело бедствие след себе си.

Към това, разбира се, се прибавя и общественият натиск за узаконяване и въвеждане в ежедневна практика на много спорни биотехнологични методи, които са в разрез с разбиранията на Църквата, а и с чисто човешките възприятия. Редица правозащитни организации се борят за правата на човека да разполага сам със себе си, както и с живота, който той мисли, че „сам е сътворил“. Този натиск се забелязва и в медийното пространство, независимо дали това е преса, книжни издания или интернет източници. Натискът се засилва и на чисто битово ниво, с прокламации в полза на асистираната репродукция, абортa, сурогатното майчинство и евтаназията, като и чрез разкази за чисто житейски и битови истории, в които тези проблеми са представени като нещо допустимо и разрешено. Този натиск довежда в съзнанието на хората чувство за нормалност по отношение на тези нови практики, като за нещо, което съответства и е част от човешкия живот. Всичко това съдейства за „обръщане“ на общественото мнение в полза на тези нови технологии и на използването им чисто „технически“ без да се осъзнава дълбочината на проблемите, които те носят със себе си. Както отбелязва и проф. д-р протопрезвитер Николай Шиваров: „Живеем във век на научно-техническа революция и бурни социални промени. Правят се усилия да се влезе в досег с други светове на вселената и се създават кибернетични апарати, които биха могли да контролират точността на мислите на своя създател – човека. Убедени сме, че зад всички тези промени е Божият промисъл за светло бъдеще и затова трябва своевременно богословски да осмисляме новия научно-технически и социален скок в цялата негова динамика. Само така ще отговорим на призива да дадем своя скромнен принос да се преодолеят съвременните обществени и екологически кризи и човечеството да може да върви съзидателно напред.“ Реалният и честен поглед върху развитието на човечеството, не само по отношение на биотехнологиите, трябва да ни накара да признаем, че човечеството не се е справило с поставените му предизвикателства, особено що се отнася до отговорността за разумното им използване.

Затова е необходимо Църквата, а и миряните, да насочат вниманието си и да се ангажират с тези съвременни биотехнологични методи и проблеми и особено с тяхното приложение в медицината. Защото именно то създава големи проблеми. Днес букетът от биотехнологии е изключително богат: човек отдавна не се притеснява да се намесва в човешкия геном, да създава ембриони, а после сам да ги унищожават, замразяват или продават; да изнася чужди деца срещу заплащане; да употребява различни контрацептивни средства, които имат абортивно действие, или да практикува абортa, който е съзнателно умъртвяване на неродено човешко същество; да не говорим за трансплантацията, клонирането и особено за евтаназията

като „асистираното самоубийство” – самоубийство, подпомогнато от медицинско лице или т.нар. „активна евтаназия“. Само в тези няколко практики се крие огромно количество морални проблеми, а и проблеми от правно естество. Тези проблеми намират пресечната си точка в много дискусии между медицината и правото, в които все повече се намесва и Църквата. Най-голямата част от проблемите са именно там – в областта на етиката (медицинска етика) като цяло, но са особено насочени към християнската етика, която от своя страна е защитима само от Църквата.

Доц. д-р Клара Тонева отбелязва по повод на развитието на биотехнологиите: „Най-сериозните предизвикателства, свързани с биотехнологиите, са тези, пред които ще бъдем изправени само след няколко години. Развитието на науката е така неудържимо, че само след десетилетие светът ще изглежда по съвсем различен начин, а ние ще бъдем изкушени от възможността за „спазаряване с дявола”: лечение, което размива границата между това, което постигаме с помощта на съответното равнище на лекарствени препарати в нашия мозък; медикаментозно удължен живот, но с отслабени умствени способности; избор между терапията и надежда за генно подобрене. Основното назначение на медицината обаче е да лекува болните, а не да превръща здравите в свръхчовеци. Сериозен е моралният избор, пред който сме поставени днес. Той е свързан с неприкосновеността на генетичната информация, клонирането на хора, селекцията на ембриони и степента, в която медицинските технологии могат да бъдат използвани не с терапевтична цел, а за генно усъвършенстване” Тези трудни въпроси стоят на дневен ред и те трябва да бъдат активно решавани, защото съдържат в себе си конфликт с разбиранията на Библията за човека и Бога, а и по отношение на предназначението на човека.

Актуалност на темата и преглед на по-важните изследвания по темата в българската богословска наука. В последните няколко десетилетия, след навлизане на новите биотехнологични методи в медицинската практика, се наблюдава процес на активизиране на Църквата по всички тези въпроси, които се отнасят до началото и края на човешкия живот. Това касае както православния свят, така и католическия и протестанския . Този интерес на християнската етика не е нов, тъй като въпросите за началото и края на живота винаги са били поставяни през вековете, така както ги поставя и Библията. С последното развитие на биотехнологиите, обаче, всички тези въпроси се поставят по нов начин, преди всичко защото обикновеният човек, бил той част или не от Църквата, не е наясно с това какво точно се случва във всички тези процеси и доколко има право да преминава определени граници. В условията на това бурно развитие на технологиите Църквата се опитва да бъде адекватна на новите условия и със свои екипи от биотехнолози, лекари и богослови да изразява своята позиция по въпросите, които касаят християнското учение. Някои от тези позиции, ще бъдат засегнати и коментирани и в тази работа.

В специализираната литература на български език тези теми са разглеждани от средата на миналия век. Накратко ще се спрем на по-важните съчинения по темата. Пионер в тези изследвания е проф. д-р Иван Панчовски със своите изследвания, „Модерният човек пред живота, смъртта и безсмъртието” , написана

още през 1944 година. По-късно той има още две изследвания, свързани с темата за живота и смъртта: „Животът и щастието в християнското осветление” (1957) и „Есента на човешкия живот” отпечатано в списание „Духовна култура” през 1974 година.

В по-ново време, с навлизането на биоетичните проблеми в областта на християнската етика, на тези теми внимание обръща професор Димитър Киров. Те са разгледани в неговите съчинения „Богословие на обществения живот” от 2002 година, а освен това и „Измеренията на човека”, както и в учебното помагало „Християнска етика”, списана заедно с проф. Дечко Свиленов. Важно заглавие е и излязлата през 2007 година, съвместно списана заедно с доц. д-р Костадин Нушев книга „Социалната мисия на Българската православна църква”.

През последните години върху този кръг от биомедицински и биоетични проблеми работят и други автори, сред които могат да бъдат посочени: доц. д-р Дилян Николчев с „Брак, развод и последващ брак в Православната църква”, доц д-р Клара Тонева с „Ако любов нямам”, доц. д-р Костадин Нушев „Християнското учение за справедливостта”, „Възможности за синхронизиране на програмите за сексуално възпитание с някои основни принципи на нравственото богословие”, „Биоетични проблеми на контрацепцията”, „Свещеният дар на живота и достойнството на човешката личност – основни етични принципи за отношение на Православната църква към съвременните проблеми на биоетиката”, „Отговорността на човека за творението и основните нравствени принципи на християнската биоетика”, „Свещеният характер на човешкия живот в християнското нравствено учение и съвременната биомедицинска етика”. Освен тях, като източници на християнската позиция, можем да открием редица автори, които пишат в интернет страници като dveri.bg и pravoslavie.com. Тези източници не са научни, но имат голямо значение поради спецификата на днешното общество.

Освен тези български автори, днес можем да открием и редица издания на български език, които могат да бъдат в помощ на изследователя. Такива са православните автори Георгиос Мандзаридис със своята „Християнска етика” в два тома, Митрополит Йеротей Влахос с книгата си „Духовен ориентир”, отец Джон Брек с книгите „Свещеният дар на живота” и съвсем наскоро излязлата „С нами Бог”, Радован Бигович с „Църквата в съвременния свят”. Струва си да бъдат отбелязани и католическите автори Елио Сгречча и Виктор Тамбоне с „Наръчник по Биоетика”, както и протестантският автор Джон Уайът с „Проблеми на живота и смъртта”. Стойностен от християнска гледна точка е и учебникът „Биомедицинска етика” на Христина Живкова, която разглежда биомедицински проблеми от медицинска гледна точка, но разбиранията и изказаните мнения до голяма степен се покриват с изказаните от християнски автори позиции.

В това дисертационно изследване ще бъдат разгледани само част от съвременните биомедицински проблеми, тъй като областта, която обхваща биоетиката, е изключително обширна и е невъзможно да се обхване в пълнота в рамките на едно подобно изследване. Затова ще бъдат засегнати само три от тези най-важни теми – асистираната репродукция, абортът и евтаназията. Общото между тези три биоетични теми е, че и при трите става въпрос за заплахата или отнемане на

човешки живот, като при първата от тях това е в много ранен стадий (като тук освен отнемане на човешки живот има и подбор на ембриони), при втората – в малко по-късен етап (с новите контрацептивни медикаменти с абортивно действие този стадий не е толкова късен), а при третата – в последната част на човешкия живот.

И при трите етически проблема са налице сериозни нравствени дилеми, а отнемането на човешки живот се възприема като легално, под лекарски надзор и в болнично заведение. Оттук възникват и много въпроси, свързани с началото на живота, с неговия край и най-вече с човешката намеса в целия този процес. Стои въпросът, разбира се, доколко тази намеса е етична и доколко е допустима.

Обект на изследването са три медицински практики: асистирана репродукция, аборт и евтразия, които са разгледани в светлината на християнската нравственост с проблемите, които носят със себе си.

Предмет на изследването са проблемите на асистирана репродукция, аборт и евтразия, приложението им в практиката, както и позициите на някои от църквите, по отношение на всички тези проблеми.

Целта на изследването е да се покажат слабостите и някои биоетични проблеми, свързани със съвременни актуални практики, в светлината на християнската нравственост.

Задачите на изследването могат да бъдат формулирани по следния начин:

1. Да се покаже асистираната репродукция от гледна точка на медицината и от тази на християнската нравственост, както и проблемите, които практиките, свързани с нея, носят със себе си;

2. Да се обърне внимание на аборта от медицинска и християнска гледна точка, проблемите и последствията, които той носи със себе си;

3. Да се покаже евтразията, във всичките и разновидности, от медицинска гледна точка, както и от гледната точка на християнската нравственост, и проблемите, които тази практика носи със себе си.

Горните цел и задачи ще бъдат осъществявани, като се направи анализ на всяка една от трите практики. Този анализ ще бъде направен от медицинска, богословска, човешка и етична гледна точка. За целта ще се анализират медицински и богословски документи, както и декларации на различни църкви с мнения по темите.

Основната хипотеза на изследването е: Човешкият живот е висша ценност. Затова на нас, хората, независимо какви технологии притежаваме и използваме, не принадлежи правото да се разпореждаме с него, нито в утробата, нито извън нея, нито в началото на живота, нито в края му. Намесата в човешкия живот, решението за началото и края му, принадлежат единствено на Бога.

Методология на изследването. По своя характер това изследване е нравствено-богословско. Това означава, че преди всичко изложените проблеми и хипотеза ще се разглеждат от гледна точка на нравственото богословие, или иначе казано, всичко ще бъде разгледано от гледна точка на нравствените норми, които Свещеното Писание налага. От друга страна, обаче, за да се изяснят докрай

проблемите, пред които сме изправени, ще се наложи да използваме и други методи. Такъв метод е историческият. В тази светлина ще бъде разгледано развитието на проблемите през вековете, както и промяната в отношението на обществото и Църквата към тях. Тъй като ще се занимаваме основно с промяната на отношението на обществото и на Църквата, то историческият метод може да бъде разгледан в два аспекта – богословско-исторически и социално-исторически. Единият разглежда промяната в богословието и отношението на Църквата и вярващите към проблемите, а другият – промяната на отношението и разбирането на обществото към разглежданите проблеми. Заради самото съществуване на проблемите и поставените задачи се налага да разгледаме и медицинско-етичните аспекти, за да установим отношението на медицинската етика и медицината като цяло и да видим дали не се създава конфликт с богословско-етичните аспекти. Ще използваме и философско-етически, както и социално-етически метод, по причина, че се налага в определени случаи да разгледаме позицията на философите и на общественото мнение, тъй като те заедно и поотделно оказват често негативно влияние върху позицията на Църквата и най-вече върху отношението на обществото към позицията на нравственото богословие и Църквата. И най-накрая, ще използваме и сравнителен метод, когато анализираме декларациите на различните църкви, за да установим какви са позициите на отделните християнски общности и дали имат единна позиция по проблемите.

Първа глава: Свещеният характер на човешкия живот и предизвикателства пред неговата защита.

1. Свещеният дар на живота. Животът е безценен дар – дар за нас хората, както и за другите живи същества. Животът е уязвим и опасността от загуба на живота придружава съществуването ни през цялото време на тази земя. В нашето съвремие се появяват все по-често заплахи, насочени срещу живота, срещу конкретен човешки живот или срещу живота като цяло. От гледна точка на християнството е ясно: Животът е дар от Бога. Той го дава и само Той може да го отнеме. Бог иска животът да бъде съхраняван.

Животът е уникален. Дарът на животът е уникален. Той не може да бъде открит никъде във Вселената, освен на планетата Земя. Дори на Земята, той е сравнително ново явление. Тук живите организми се характеризират с удивително сходство на дизайна и същевременно животът на земята притежава изключително разнообразие от видове. Животът е дар за човека, човек го получава, без да има заслуга за това. Дарът на живота за хората е задача. Човек може и трябва да поеме отговорност за живота и местообитанието си. Намесата в чужд живот не е естествено право на човека, особено що се отнася до друг човешки живот. Всеки човешки живот е ценен, незаменим и неповторим и има своето достойнство.

Живот в опасност. Животът, който живеем на тази земя, не е сигурен; той е ужасяващо крехък и е изложен на риск. Никой не е защитен срещу заболяване и злополука, не може да избегне и смъртта. Опасностите са от различен тип, но най-голямата опасност за човешкия живот се оказва самият човек. Животът може да

бъде застрашаван и унищожаван даже и в болници и лечебни заведения, които са предназначени да го пазят. Опасността за човешкия живот идва преди всичко от деградацията на човека от венец на Творението, от управител на този свят, до негов унищожител.

Животът трябва да бъде защитен. Сред тези опасности за живота ние, християните, сме призвани да го защитим. Няма оправдание за това, съзнавайки опасностите за живота, да бъдем безучастни, трябва да се стремим да запазим живота и да се борим с тенденциите, които поставят живота в опасност. Усилията на християните за защита на живота, са и акт на следване и уподобяване на Исус Христос.

II. Животът според Библията. Християните са призвани да живеят живота си според Божията воля. Библията говори по този въпрос, за живота, за грижата за живота, за опазването на живота. Като например в Пс. 145:16: “Отваряш ръката Си и удовлетворяваш желанието на всичко живо.” Животът, правото на живот и закрилата му са библейски теми (думата “живот” се споменава 713 пъти в Библията), т.е. разсъжденията за живота и за Бога не бива да бъдат разделяни.

Бог е живот. Съществуването и поддържането на живота зависи от Бога. Бог е създател на живота – Той го създава и поддържа. Бог е Живот и животът, който идва от Бога, е много повече от естествения живот. Вътре в нас е заложен стремежът към този различен, добър, успешен, истински живот, затова естественият живот не може да има най-високата стойност; истинската стойност на живота е отвъд този земен живот: “Защото, който иска да спаси живота си, ще го изгуби; а който изгуби живота си заради Мене, той ще го спаси”, казва Исус Христос, описвайки какво означава да живеем истински живот, следвайки Него, “понеже какво се ползва човек, ако спечели целия свят, а изгуби или оцети себе си?” (Лк. 9:24; Йн. 12:24-26). Бог е Животът и само при Него и във Него имаме истински живот.

Бог е Създател на живота. Това, че Бог е Източникът на живота, е очевидно. Библията по много начини показва, че Бог е Онзи, Който дава живот, поддържа живота и има право над живота: “Очите на всички гледат към Тебе; И Ти им даваш храна на време. Отваряш ръката Си и удовлетворяваш желанието на всичко живо.” (Пс. 145:15-16). Бог е Онзи, Който дава живота и животът на земята трябва да бъде разглеждан като единно цяло с едно начало (Бог). В тази връзка, животът на човека е свързан с живота на тази планета като цяло и е непосредствено свързан с живота и на други хора. Човешкият живот има нужда от приемане от страна на другите хора, но не зависи само от това. Стойността на живота на всяко живо същество зависи от приемането му от Бога. Бидейки приет от Бога, всеки човешки живот придобива своя собствена стойност и значение.

Сили, насочени срещу живота. Библията ни свидетелства, че естественият живот и съжителството на живите същества са нарушени, нарушен е редът, създаден още в самото начало. Причината за това са силите на злото и тъмнината, които са описани с понятието “грях”. Грехопадението на човека е основната

причина за разстройство и унищожаване на живота. Светът, оставен сам на себе си или, иначе казано, в ръцете на човека, без Бога, е обречен да се саморазруши.

Бог защитава живота. Въпреки греха и неговите разрушителни последици за живота на Земята, има шанс, защото Бог защитава живота. Дори още в началото, малко след Грехопадението (Битие 1 – 12:3), Библията ни свидетелства, че сред силите на проклятие и разруха, Бог дава сили за запазване на живота и благословение. В края на Потопа ни се разказва за един ангажимент на Бога към хората: “Не ще проклинам вече земята, поради човека, защото помислите на човешкото сърце са зло още от младините му, нито ще поразя вече друг път всичко живо както сторих. Догде съществува земята, сеитба и жътва, студ и горещина, лято и зима, ден и нощ няма да престанат.” (Бит. 8:21-22). Тези стихове изразяват едно дълбоко прозрение по отношение на човека: “помислите на човешкото сърце са зло още от младините му”, но също и ни уверяват в Божието обещание, че въпреки злата човешка същност, Той Се ангажира да защитава живота. Като знак на този Свой завет, Бог дава дъгата. Божията грижа трябва да намери своето отражение в поведението на човека към живота. Човекът е призван от Бога да бъде пазител на живота

Ограниченост на сътворения живот. Сътвореният живот е ограничен и преходен. Човешкият живот е оставен в един свят, разрушен от греха, далеч от естественото си предназначение, и затова смъртта сега се изживява болезнено, като разрушаване и унищожаване на живота. Тъй като смъртта е белязана от греха (Римл. 5:12-14, 6:23), тя отделя от Бога и може да бъде преодоляна само чрез живот, извиращ от Бога, който превъзхожда смъртта и всичко смъртно.

Въздишки и стонове на Творението. Новият завет вижда състоянието на страдание на Творението и многото загуби и наранявания на живота през една перспектива на надежда. Състоянието на сътворения свят се квалифицира като съществуване в робство, суета, въздишка, очакване и копнеж; подчертана е връзката между спасението на човека и изкупуването на цялото творение. От това следва също, че хората не могат да доведат до промяна в състоянието на Творението: Търпението на християните съответства на въздишките и стенанието на Творението; и двете са форма на надежда.

Вечен живот. Животът ни тук, колкото богат и разнообразен да е, не е пълнотата на живота. Самият Бог се нарича "Животът" и "Източникът на живот". Вечният живот е в крайна сметка част от всеобхващащата пълнота на Божия живот, в който изкупеният чрез вяра в Христос човек живее още сега (Йн. 3:15, Римл. 6:23, Фил. 1:21). Нашата вяра във вечния живот не може да бъде подменена със сегашния естествен живот (1. Кор. 15:19).

III. Животът на тази земя. Колкото по-отблизо се изследва феноменът на живота, толкова повече той трябва да предизвиква човека благодарност. Човек не може демистифицира чудото на живота, но може да се научи да цени живота. Ако човек цени истински живота, трябва да се научи да се отнася по подходящ начин към него, да се научи да възприема живота с благодарност и възхищение, да го цени.

Тъмните страни на живота и верността към Бога. Необходимо е хората, да се научат да се възхищават на реда, целта и красотата на живота, който ги заобикаля, но човек не трябва да забравя, че животът не е романтичен и лесен. Земният живот е ограничен, и е живян в тесни граници. Този живот има своите тъмни страни. Един от белезите за това е голямото противоречие между "много доброто" Творение и разрушителните сили, които идват в човека след Грехопадението. Умирането е част от човешкия живот, но при условията на този свят се превръща в заплашително зло. Тази застрашителна страна на живота се проявява, освен в смъртта, и в много други явления: екстремни климатични проявления, опустошителни природни бедствия, вредители, патогени, генетични дефекти, болка. Чрез тъмната страна на живота става ясно, че сътвореният живот зависи от изкуплението

Задачата на човека: Обработка и опазване. Християнската вяра вижда Земята като местообитание, което е поверено на човека, за да го "обработва и пази"(Бит. 2:15). Това означава, че човекът може да се грижи за земята и да я култивира (подобрява). Интервенциите в чуждия живот са разрешени, но същевременно и ограничени. На човека е определено специално положение спрямо цялото Творение. В сравнение с останалите висши животни, хората са по-малко ангажирани с определени жизнени цели, дължащи се на тяхната биологична структура. Способността за рационално планиране и езикова комуникация играе важна роля в живота им. За разлика от другите живи същества, хората могат да се държат в съответствие с съдбовно предписаните условия, да се адаптират към тях, но също така и да ги трансформират. Превъзходството на човека, се корени в това да се грижи за собствения си и за всеки друг живот, това е основата на неговата независимост и самоопределение; то не е абсолютно, но е отговорно пред Бога за света около него. Хората не са собственици, а ползватели, пазители на Творението.

IV. Специалното достойнство на човешкия живот.

Човекът е образ Божий. Идеята за човека като "образ на Бога" намираме още в първото описание на Сътворението - в началото на Библията (Бит. 1:26). Представеният там замисъл е човекът да бъде Божий представител за света и управител на Творението. Човекът като образ на Бога се превръща в централна концепция, свързана със специалното достойнство на човека и неприкосновеността на човешкия живот. Зачитането и защитата на човешкия живот е задължение на всеки един човек.

- Само за човека, се твърди, че е сътворен "по Божий образ и подобие".
- Квалификацията като "по Божий образ и подобие" е валидна за всяко отделно човешко същество.
- Богословски може да се твърди, че всеки човек е създаден и желан от Бога и че връзката между Бога и човека е намерила своето изпълнение в Исус Христос, в която Бог е приел безусловно всеки човек.

- Бог призовава човека да общува с Него: Той го цени, и избира единствено него от целия сътворен свят, като обект за общение, т.е. да живее във връзка с Бога.

Безусловното право на живот на всяко човешко същество. Още в библейската праистория, безусловното право на живот на всеки един човек е пряко следствие от това, че той е направен по Божий образ и подобие: “Който пролее човешка кръв, и неговата кръв от човек ще се пролее; защото по Своя образ направи Бог човека.” (Бит. 9:6). Човек не трябва да посяга на живота на друг човек: "Не убивай." (Изход 2:13). Библия познава добре конфликта между собственото право на живот и това на другия, и затова въвежда специални правила, които се прилагат при самозащита или за прилагане на смъртното наказание. Правото да определя какъв е животът, какво е качеството му и дали си струва да бъде живян има само Бог.

Правото на живот на слабите. Правото на живот е неотменимо право на всеки един човек; с особена сила обаче това твърдение се отнася за онези, които са слаби, поради простата причина, че те не могат да защитават правото си на живот. С особена сила това се отнася за живота преди раждането, както и за живота, живян със затруднения – в болест, увреждания, старост и смърт.

Правото на живот на неродените. Несъмнено съществуват големи разлики между неродения и родения човешки живот в редица аспекти. Ето защо антропологичната и етична оценка на пренаталния живот е противоречива:

- Най-новите изследвания на ембриона показват, че: от сливането на яйцеклетката и сперматозоидите се получава живо същество, което, ако се развие, може да се стане единствено и само човек, и че това човешко същество е такова от самото начало, т.е. не може да се оспорва, че този живот вече има достоен статут и не трябва да се превръща в произволен обект на манипулация.
- Нероденото дете е зависимо от конкретно лице: жената, в чиято утроба се намира. То обаче не е част от нея, а независимо, различно човешко същество. Затова по време на бременността, а и след раждането, съществуват задачи и отговорности на околните по отношение на него; в тази връзка се поставя и проблемът с аборта.
- Основата за неограниченото упражняване на независимостта и самоопределението на човешкото същество в пълна мяра се съдържа в пренаталния живот от самото начало и се разгръща в процес, който в никакъв случай не е завършен с раждането.
- Няма причина да не отнасяме твърденията за Божия образ в човека или пък за достойнството му към човешкия живот преди раждането или пък да му отнемаме онова правото на защита, което се полага на родения живот.
- Защитата на живота е не само индивидуална, но и солидарна и обществена задача. Целта на всички действия в тази посока трябва да бъде да се подобри защитата както на неродения, така и на родения човешки живот.

Правото на живот на онези, чийто живот е белязан от болест, увреждания и смърт. Дори животът, белязан от болест, инвалидност или смърт, има неотменимо достойнство. Дори тежките увреждания или пълната безпомощност, не могат при никакви обстоятелства да оправдаят отричането на достойнство на засегнатите или ограничаване на тяхното достойнство. Човек е и остава образ Божий, независимо от болестите, ограниченията и смъртта. Всичко останало е идолопоклонство към жизнените, силните и способните.

Издръжливост и поносимост на бремето. Никой човек не може да се разпорежда при никакви обстоятелства с достойнството и правото на живот на друг човек. В тази перспектива са и трудностите в живота, които са свързани с отговорността за другите хора. Не съществуват общоприложими стандарти за установяване на границите на издръжливост и поносимост. Издръжливостта и поносимостта на трудности никога не може да бъде аргумент, легитимиращ отнемането на достойнството и правото на живот на други хора. В случаите, в които трудностите и предизвикателствата спрямо отделният човек или в рамките на семейството вече не могат да бъдат понасяни, трябва да бъде предоставена помощ и грижа от страна на отделни хора, от обществото, или от Църквата.

Непредвидимото като част от живота. Към човешкият живот принадлежи невъзможното, непредвидимото, неясното. В живота, особено що се отнася до бъдещето, има много неясноти, не всичко може да бъде планирано. Християните трябва да видят в такива изненади напомняне, че Бог може от всичко, дори и от злото, да направи добро: "Но знаем, че всичко съдейства за добро на тези, които обичат Бога, които са призвани според Неговото намерение." (Римл. 8:28). Обратите в живота могат да бъдат болезнени: нещастен случай може да доведе до сериозно физическо увреждане; жена може да бъде изненадана от неочаквана бременност, а развиващото се в утробата дете може да се превърне в сериозно притеснение; пренаталната диагноза може да разкрие, че очакваното дете е с увреждания. Да кажеш "Да" на живота в такива случаи е трудно. Необходимо прозрението, че пълноценният живот зависи не само от здравето и изпълнени очаквания за щастие, а че Бог може да преобрази всеки товар в благословение.

V. Изводи. Животът има бъдеще, защото Бог е Източник на живота. Всички хора имат нужда от припомнянето, че животът е не само безценен дар, но всеки живот сам по себе си е уникален. Никой човешки живот няма да бъде повторен и тъкмо поради тази причина на всеки живот се полага достойнство и си струва да бъде ценен и изживян. Животът на тази земя, като цяло, и човешкият живот в частност, е в опасност, като тези опасности могат да бъдат от най-различно естество – от епидемии, до опасности, които възникват в болничните заведения, под формата на унищожаване на ембриони, аборти и евтразия. Опасностите за живота, дори и в най-развитите общества, са навсякъде и затова отново и отново трябва да се напомня, че животът е дар, че е ценност, и най-вече, че той не ни принадлежи.

Втора глава: Биомедицински и етични проблеми на асистиранията репродукция

I. Въведение – причини за възникването на безплодието. Желанието за раждане на дете е дълбоко вкоренено във всеки човек. Продължаването на рода, раждането на деца, е част от семейния живот и от живота на всеки един човек. Човекът е творец; като част от всичко, което му е възложено, вътре в него е въдворен и естественият стремеж да дава живот, да ражда и да възпитава деца. Поради това Бог не е създал човека безполов, а с репродуктивни органи. Причините за безплодието могат да бъдат от най-различно естество; често са обективни, лесно откриваеми и доказуеми. Понякога обаче дори медицината не може да даде отговор на всички тези въпроси. Причините за безплодието в две големи групи условно се разделят на медицински и немедицински.

Медицински причини за безплодие. Медицинските причини за безплодие в семейството са многообразни. Могат да бъдат свързани с патологични промени в репродуктивната система на жената и мъжа, но също и с наличието на извънгенитални заболявания. Такива причини можем да намерим, както при жената (Различава се първично и вторично безплодие. В практиката на здравните заведения, които се занимават с тази проблематика, е прието да се различават следните основни форми на безплодие при жената: *тубарно безплодие; ендокринно безплодие; имунологично безплодие; малформативно безплодие; психогенно безплодие; физиологично безплодие*), така и при мъжа (*патологична сперматогенеза; недоразвити полови органи; възпалителни заболявания на половите органи; въздействие на скоро прекаран възпалителен процес с висока температура; последица от редица ендокринни заболявания, затлъстяване, тежки общи заболявания; остри и хронични инфекции, хронични интоксикации от битов характер (алкохолизъм, наркомания), травми и прекарани операции в коремната област и половите органи*). Както може да се види, медицинските причини за безплодие са разнообразни, те могат да бъдат както при мъжа така и при жената.

Немедицински (духовни) причини за безплодие. Безплодието обаче може да има своите причини и извън областта на медицината. Тези немедицински причини можем общо да наречем причини от духовен характер, тъй като те са свързани не със състоянието на тялото, а имат духовни корени. Някои от тях са разглеждани от стареца Паисий Светогорец в книгата „Слова за семейният живот”. Част от тези духовни причини са и от морално естество, като пряко нарушение на реда, който Бог е постановил по отношение на мъжа и жената: *Безплодие причинено от безразборен сексуален живот при жените и при мъжете; лошо хранене и липса на грижа към тялото; безпокойство и душевна тревога при двойки, които веднага искат деца; понякога Бог съзнателно се бави и не дава деца на някоя съпружеска двойка; Бог може да даде дете на всяко едно семейство, но ако това не е така, съпружите трябва да бъдат готови да приемат Божията воля в живота си; егоизмът на родителите, когато младото семейство отлага раждането на дете; Бог не дава деца, за да могат, обичайки децата на целия свят като свои собствени, тези хора да им помагат в тяхното духовно възраждане; Бог не дава деца на това*

или онова семейство, за да могат да помогнат на някое сираче; бездетството може да бъде кръст, при който семейството трябва да прояви търпение, смирение, упование в Божията воля, да отделят време за молитва; безплодието може да бъде свързано и с това, че Господ забавя раждането на деца за това семейство, защото желае да устрои съдбата на някое сираче, има много семейства, в които жената зачева дете, след като съпрузите осиновяват сираче от детски дом, а след като осиновят дете, скоро раждат и свое собствено дете; Господ може да не дава деца поради неподготвеност, незрялост на мъжа и жената за възпитаването на дете; възможно е някои семейства да нямат деца поради факта, че са избрали неподходящ партньор. Разбира се, всички тези причини не са закон. Духовното измерение на безплодието е от огромно значение. Лечението на безплодието е комплексно и в него вземат участие специалисти – гинеколози, ендокринолози, уролози и други. Днес много повече отвсякога медицината позволява намесата в здравето на хората и предлага начини на лечение, които са спорни от етична гледна точка. Белег на нашето съвремие е, че когато хората имат желания, често пренебрегват гласа на Библията, мнението на Църквата, както и прекрачват граници, които са високо проблемни и не само за християнската, но и за медицинската етика.

II. Методи за борба с безплодието. Асистирана репродукция.

Методи за борба с безплодието. В последните десетилетия се наблюдава напредък на медицината в почти всички направления, който комбиниран с напредъка в технологиите, отваря много нови възможности. Днес медицината се бори успешно с безплодието. За целта, наред с различните методи, използвани от древността, като например лечението с природни средства, благодарение на напредъка на медицината, са разработени няколко метода за борба с безплодието, които успешно се прилагат в повечето развити страни. Използваните процедури са: *инсеминация; изкуствено осеменяване със семенна течността от донор; изкуствено осеменяване със семенна течност от съпруга; интрафалопиев трансфер на гамети (Gamete intrafallopian transfer – GIFT) и интрафалопиев трансфер на зиготи (ZIFT); оплождане *ин витро*; имплантиране на чужди яйцеклетки.* При всички тези методи има различни проблеми от етичен характер, особено големи са те обаче при методът “*ин витро*”, който е и най-често използван в нашето съвремие и затова ще му нъде обърнато особено внимание.

Методът “*ин витро*”. Този метод е измислен от британският учен Робърт Едуардс. У нас програма за *ин витро* оплождане се регистрира през 1983 г. Днес на базата на класическото *ин витро*, както в света, така и у нас се предлагат и се осъществяват редица разновидности на този метод. В последните години, в нашата страна се наблюдава разцвет на клиниките и дейностите, свързани с лечението на безплодието. Методът *ин витро*, така както се прилага в България, а и по света, е описан от проф. Атанас Щерев. Той се осъществява в няколко стъпки: *селекция на болните; подготовка на болните; стимулация на овариалния цикъл; проследяване на стимулацията и определяне на времето за приложение на медикаменти (Pregnyl) и пункция; изваждане на яйцеклетките; биологична част; ембриотрансфер; терапия, проследяване и диагноза на ранна бременност.* Методът

е сложен, изисква големи усилия и ресурс и днес е най-успешния метод за справяне с безплодието при хора, които не могат да забременеят.

Проблеми при метода “ин витро”. Преди всичко, трябва да отбележим, че методът *ин витро* не съществува толкова отдавна. Все още е твърде рано да се направят по мащабни изследвания, за да се установи, какви са последствията върху родените деца. Има обаче изследвания и анализи, които дават тревожни сигнали, стоящи като предпоставки за ревизиране на ползите от този метод.

По отношение на родените деца. Бебетата, родени след лечението на плодовитостта, са по-застрашени от развитие на психично разстройство по-късно в живота, отколкото децата, заченати естествено. Това е резултат от дългосрочно проучване, обхващащо над 20 години всички деца, заченати в Дания с помощта на асистираните репродуктивни технологии. Проучванията показват, че бебетата, родени като резултат от лечението на плодовитостта, често се раждат преждевременно, че имат по-ниско тегло при раждане и са склонни да имат повече малформации или редки заболявания. Според проф. Йенсен, при децата родени след асистирана репродукция, рискът да развият едно от определените психиатрични разстройства е бил увеличен с 33% и по този начин е статистически значим. Значително повишен риск изследователите са намерили за отделните психиатрични разстройства: При децата, заченати по изкуствен начин, рискът от шизофрения и психоза е увеличен с 27%. За страховете и други невротични разстройства като анорексия, това увеличение е от 37%, за поведенчески разстройства като синдрома на дефицит на вниманието и хиперактивност е с 40%, а за нарушения при психическо развитие като аутизъм рискът е с 22% по-висок, отколкото при децата, които са естествено заченати. Все още няма достатъчно данни, за да се установи точният механизъм, който води до увеличаване на риска. Важно е всички лекари, които са включени в лечението на безплодието да премислят съществуващите рискове за психичното здраве на децата, както и предимствата и недостатъците на лечението, свързано с асистираната репродукция. Резултатите, ползите и недостатъците след нов период от двадесет години може да се окажат доста по-различни.

По отношение на ембрионите. При метода *ин витро* проблемът, който стои като предизвикателство пред обществото, е преди всичко, че се създават повече ембриони, отколкото се използват. За да се отсеят тези, които са най-подходящи, се прилага така нареченият метод на предимплатационна генетична диагностика. Това е метод на подбиране на ембрионите, подходящи за поставяне обратно в тялото на майката. Илюзията, че този метод е нищо повече от една съвременна медицинска техника, която допринася за облекчаване на страданието, може да бъде преосмислена когато се анализира цената, която се плаща, за да бъде осъществена процедурата “ин витро”, а тя е висока. Цената е подбор на ембриони с положителни характеристики за сметка на такива, които са сметени за неблагоприятни. От тази диагностика следва не само подбор на здрави ембриони, а и унищожаването на тези, които са сметени за неблагоприятни или за неподходящи за целта на манипулацията. Според данните за използването на предимплатационна генетична диагностика на Европейската асоциация по човешка репродукция и ембриология, за едно родено дете се унищожават почти 33 ембриона. Освен това при замразяването

умират около 20% от ембрионите, а отделно от това, вероятността за една успешна бъдеща бременност е между 20% и 30%. Не трябва да се пренебрегва и унищожаването на ембриони при многоплодна бременност, което се случва доста често при *in vitro* процедурите.

В становището на Световната медицинска асоциация препоръчва по отношение на метода *in vitro* лекарите да се въздържат от намеса в репродуктивния процес с цел избиране на пола на плода, освен ако това не е с цел избягване на сериозно заболяване, свързано с пола.” Същевременно обаче не е никакъв проблем да се унищожават яйцеклетки или готови ембриони. Единствените ограничения, които се поставят са в две посоки: първо, по отношение на съгласието на родителите, въпреки, че има достатъчно случаи в които е доказано, че родителите или не са информирани или пък не са наясно до каква степен ембрионът е живо същество; второ, по отношение на определяне на пола на детето. Това е само временно ограничение. В последните години се водят дискусии за това, да бъдат премахнати тези ограничения, за да могат да бъдат създавани така наречените дизайнерски бебета, при които родителите могат да избират пола, цвета на косите и очите, дори и телосложението. Дори и тези изисквания обаче са поставени условно и не се контролират. Злоупотребата с тях е лесна. Има множеството информации в нашата и чуждестранна преса за съществуващи банки с ембриони, които могат да бъдат дарени или дори закупени от всяко семейство с репродуктивни проблеми. За целта са изградени центрове, в които се съхраняват ембриони, които се продават.

III. Кога започва животът в утробата? Какъв е християнският поглед върху този въпрос? За да бъде оценена асистирната репродукция, а и аборта трябва да бъде отговорено на въпроса: *Кога започва животът?* Съвременната наука е единодушна, че човекът започва своето съществуване със сливането на яйцеклетката и сперматозоида. Разрешаването на проблема с бъдещето на вече направените ембриони, е свързан определянето на момента, в който започва животът в утробата. Тези за началото на живота твърдят:

Животът започва с раждането. Първата теза гласи, че животът на човека започва с раждането. Преди раждането, детето не е съществувало, с излизането от утробата и прекъсването на пъпната връв, започва истинският живот. Тази теза може да бъде оборена от всеки човек, който е бил родител.

Животът започва след третия месец на бременността. Втората теза гласи, че човекът е човек след третия месец на бременността. На това предположение се основава и фактът, че абортите в много страни са разрешени до третия месец. Тази граница е изготвена и поставена на базата на практически съображения. От гледна точка на биологията, детето е много добре развито и преди края на третия месец.

Човекът се дефинира въз основа на степента на развитие на мозъка. От гледна точка на науката, развитието на мозъка е сложен процес, който не може да се дефинира съвсем точно. Факт е че, още преди мозъкът да е напълно развит, неродените имат възприятия, реакции и функции, характерни за пълноценния човешки живот. Образуването на мозъка започва още в оплодената яйцеклетка.

Човешкото развитие започва със закрепването на оплодената яйцеклетка за лигавицата, покриваща вътрешните стени на матката. Според четвъртата теза, човешкото развитие започва със закрепването на оплодената яйцеклетка за лигавицата, покриваща вътрешните стени на матката (приблизително на 14-ия ден). Хормоналните промени в организма на майката започват със закрепването.

Развитието на човека минава през няколко етапа. В основата на петата теза е теорията на еволюцията, която е несъстоятелна сама по себе си. Тя учи, че по време на ембрионалното си развитие (онтогенеза), човешкият зародиш повтаря етапите на своето историческо еволюционно развитие (филогенеза).

Последната теза: човек от самото начало! Със сливането на яйцеклетката и сперматозоида започва историята на живота на един човек. Не след определен период, не след два часа, два дена или няколко месеца. В момента, в който сперматозоидът се съедини с яйцеклетката, новият човек е факт. От този момент в него е заложено всичко онова, което по-късно ще бъде: пол, външен вид, цвят на косата и очите, височина, характер и дори продължителност на живота. Оплодената яйцеклетка е уникална – има своите специфични 46 хромозоми. Този човек не е съществувал никога преди, нито ще съществува пак – той е уникален, неповторим и много специален. Ако животът при зачеването, тогава отстраняването и унищожаването на ембриони е престъпление. Ако животът започва от самото начало, което християните вярват, тогава унищожаването на ембриони при асистираната репродукция, и особено при метода *ин витро* е убийство, нещо, което Библията категорично забранява. Асистираната репродукция, би била възможна и оправдана (даже и тогава при определени условия, когато всички оплодени яйцеклетки (ембриони) се имплантират в организма, без да се унищожават, премахват или замразяват).

IV. Позиции на някои християнски църкви. Всички християнски църкви осъждат унищожаването на ембриони, а част от църквите реагират остро и срещу самата “ин витро” процедура. Тези становища на църквите е от огромно значение, тъй като според обществото по отношение на решението за съдбата на ембриона е важно само мнението на хората, които са включени в този процес, което ще рече – родителите и лекарите.

Декларация на Българската православна църква. В декларацията на БПЦ се подчертава, че БПЦ не е против научните методи, но е против онези методи, които са в конфликт с “въпросът за произхода, достойнството, смисъла и предназначението на човешкия живот във всичките му фази” т.е. всичко, което хората трябва да правят е в името на живота, и то животът във всяка една фаза, като това включва и живота в утробата.

В декларацията се посочва важноста и ролята на християнското семейство, като тук изрично се подчертава че става въпрос единствено и само за традиционното семейство: “Словото Божие ясно ни показва, че благословеният произход на човешкия род започва от традиционното семейство, състоящо се от един мъж и една жена, призвани да се подпомагат взаимно по пътя на своя ежедневен и духовен живот.” След това добавя, колко важно е такова семейство да има деца:

“Второто им благословено призвание е това на естественото зачатие и чадорождение”, но същевременно, не го абсолютизира: “Свещената църковна история, както и съвременният живот на православните християни свидетелстват за множество случаи на частично, временно или абсолютно безплодие на единия или и на двамата съпрузи, които обаче, поради вярата си в Бога съмняват да преодолеят мъката и неудовлетворението, причинявани от бездетнето, и да осмислят живота си чрез взаимната обич, търпението и осиновяването.” Децата са благословение, но най-важен е живот подчинен на Божията воля, а не на егоистичните ни желания.

В декларацията ясно е показано, че Бог е началото на живота и само Той има правото да взема решения относно живота и смъртта. Ясно се показва, че БПЦ може да приеме метода “ин витро”, само ако се използва материал от биологичните родители и се имплантират толкова ембриони, колкото са направени. Описват се редица практики с които църквата не може да се съгласи, между които: *чуждо донорство, “витрификация”, отглеждане на ембрионите до 5 дни извън майчината утроба, техниката „криосъхранение”, т. е замразяване на сперматозоиди, оплодени яйцеклетки и ембриони, и др.* Всички те практики са осъдени, но църквата отбелязва, че не смята децата, създадени по този начин, за по-малко хора от другите. Загрижена е за това, че методът *ин витро* в своя аспект на подбиране на определени яйцеклетки и ембриони не може да даде гаранции за възможно най-удачен “избор на дете” в контекста на съвременния свят. Затова Св. Синод призова за промяна в тези обществени нагласи и счита своеволната човешка намеса в Божието домостроителство и в свещения акт на зачеването и чадорождението за крайно неприемлива, ако не се зачитат Божиите установления за брака.

Декларация на Гръцката православна църква. Гръцката православна църква, чрез своята комисия по биоетика, подчертвя, че технологично асистираната репродукция като цяло, или по-точно изкуственото оплождане (фертилизация), е от огромна важност за хората, както психологически, така и социално, и съответно има голямо духовно значение. Съвременните технологии за възпроизводство на човека позволяват с голяма вероятност очакванията на безплодните съпрузи да се оправдаят за да се удовлетвори тяхната дълбоката нужда от майчинство и бащинство. Напомня, че новите технологии съдържат в себе си и голямо предизвикателства, както и вероятността да причинят *“неконтролируеми перспективи и неизбежни последици”*. Подчертава се и още, че *“всеки човек, който е заченат, вече си има свое начало, но няма край. Началото, зачатие на всеки човек, за Православната Църква е факт с уникално значение. Божието предопределение и измерението на вечното царство придават на мига на зачатие онази уникалност, която превишава рамките на биологичната специфика и на преходния живот.”* Тук неизбежно се подчертава уникалността на човека и неговата перспектива във вечността, както и началото, което поставя Бог, началото на живота не идва само по човешката воля, но и по Божията воля, както и нещо, което много хора не могат да приемат, а именно, че безплодието е Божия воля и ако то съществува, си има причини за това. Има важно послание и по отношение на новите технологии: *“Съвременната технология е голямо Божие благословение*

към човека, когато тя се използва с разум и с почит, но същевременно тя предоставя на човека и възможността да се противопоставя на Божията воля, както тя е изразена в природните Му закони. И онова, което Бог желае да даде, човекът може да не приема, а това, за което Бог отказва, човекът да настоява.”

Човекът е достигнал големи върхове в технологиите, но е важно човек да се научи да се съобразява не със своите желания, а с Божията воля, да се научи да приема онова, което Бог иска от него. Еладската църква настоява, обществото да обостри вниманието си към човешкия живот, затова се подчертава и свещеността на човешкият живот, че той е дар от Бога. Обърнато е внимание и на статута на ембриона. Тъй като ембрионът е човек, той има и съответните морални права, не може да опазва сам, но притежава права. *“Първото от тях е правото му на човешка самоличност. Второто негово право е правото му на живот.”* Ембрионът се развива така, както се развива и животът на всеки човек, затова трябва да достигне състоянието на самостоятелен живот при най-добрите възможни условия. Ембрионът, подчертава декларацията, трябва да бъде пазен, но не за се изпълняват човешки желания. Животът му трябва да бъде пазен, защото този живот е пълноценен човешки живот, а не да се използва за експерименти или престой в замразителни камери. Еладската православна църква не гледа с добро око на метода *ин витро*, тъй като в него има проблеми от морален характер, свързани с положението на семейството, човека и ембриона по отношение на Бога, както и че при тези нови методи погават правата на ембриона, правото му на живот и го лишават от майчина и бащина близост. Църквата предлага: *благославя се раждането на деца, но се приема, че и брак без деца също може да бъде пълноценен; човешкото щастие не означава да получим на всяка цена това, което искаме. Това в пълна степен се отнася до раждането на деца. Изпълняването на това желание може да донесе много смърт; Безплодието е проблем, който би могъл да бъде преодолян чрез осиновяването, вкл. осиновяване и износване на "излишни ембриони", които са с неизвестен родителски произход.* Декларацията на еладската православна църква повдига завесата на случващото се с ембрионите, наблягна на правото им на живот и заявява, че асистираната репродукция не може да бъде препоръчвана от Църквата като решение на безплодието.

Евангелска лутеранска църква в Германия. Евангелската лутеранска църква в Германия споделя мнението на досега изброените църкви, но поставя и особено ударение на предимплатационната генетична диагностика: *Предимплантационната генетична диагностика е нов метод. Този метод е медицински, юридически и морално спорен.* Спорността му се заключава в няколко посоки – подбора на ембриони, унищожаването на ембриони и замразяването на ембриони. *Досега това не се е случило все още и остава спорно дали ембрионът, в който е открит дефект, трябва да бъде унищожен. Това в Германия е конфликт, който не е разрешен нито на етично, нито на законово ниво. В САЩ и в други европейски страни (Англия, Италия, Испания и Белгия), обаче, възможностите на предимплатационната диагностика се практикуват и не са правно забранени.*

Описаното фактическо положение, както в Германия, където се намира и седалището на Евангелската лутеранска църква, така и в други държави описва

положение на ембриона и нуждата от защита. В някои държави е позволено свободното опериране с ембрионите, а в други (Германия) има създаден специален закон за защитат им. Предимплатационната диагностика е възможна и разрешена само при метода „ин витро“, т.е. само в рамките на създаването на ембриони. Друг е въпросът разбира се, колко голяма е разликата между аборта и унищожаването на ембриона. Веднъж направен, ембрионът трябва да бъде имплантиран; ако се имплантира и се установят проблеми, трябва да бъде абортиран, ако не се имплантира в утробата, трябва да бъде унищожен. Освен това, разбира се, и в двата случая се поставя въпросът, от една страна, доколко е възможно да се постави правилна диагноза, а дори и да се намери увреждане в ембриона, доколко е правилно да бъде унищожаван. Евангелската лутеранска църква отбелязва няколко важни аргумента срещу подбора на ембрионите: *Човешкият ембрион още към момента на оплождане притежава човешкото достойнство и право на живот. Поради това той трябва да бъде защитен, дори в най-ранен етап, от унищожение; Какво се случва с излишъка от установените като нормални ембриони; създаването на ембриони, с цел да се премахнат генетично дефектни ембриони, предполага разграничаване между живот, достоен за живеене и такъв, който е недостоен за живеене; ембрионът е отделен от родителите си, намира се на лабораторната маса в ръцете на трета страна. Не наследствено заболяване на детето трябва да бъде основание за аборт, а само състоянието на бременната.* В заключение се казва: *Предимплатационна диагностика в момента изглежда че създава повече проблеми, отколкото да решава такива. Отвъд границите на научните изследвания, с оглед на неродения човешки живот трябва да се мисли преди всичко от гледна точка на етиката. С оглед на закона за защита на ембриона, се поставя въпросът за правното регулиране на тази област.* Концентрацията върху родителските желания често води до пренебрегване на ембрионите и употребяването им за цели, които нварушават правото им на живот.

Католическа църква. Мнението на католическата църква е още по-консервативно от всички изказни досега. То е отразено в различни документи, но особено ясно е изразено в документа *Donum Vitae* написан от оттеглилия се папа Бенедикт, тогава кардинал Йозеф Ратцингер: *За да се постави етична оценка на този метод, е необходимо да се мисли за човека, кой е той и каква е целта на неговото съществуване. Човекът има вътрешно достойнство, човешко достойнство, защото той е духовно същество, което е способно да се абстрахира, да мисли за трансцендентното и да вижда онова, което е общовалидно.* В цялостния документ са засегнати много теми, но засяга и част от темите, които тук ни интересуват. *Науката и технологиите са ценна помощ за човека, ако се включат в негова услуга и насърчат пълното му развитие в полза на всички.* Подчертава се това, че технологията е нещо добро, ако се използва в полза на човека и не нарушава заложените морални граници. Същевременно обаче се отбелязва, че използването на технологиите може да бъде опасно, ако прекрачи определени морални граници: *Всяка наука и медицина трябва да бъде в служба на човека, да допринася за неговото истинско щастие, а не обратното. Процедурата ин витро нарушава принципно това отношение към човешкия живот, когато ембрионите са умишлено*

унищожавани... За човека, е против неговото достойнство да бъде "произвеждан"... Детето е със същото достойнство на човешко същество. Детето има право да се зачене от съпружеското общуване и не да получи живота си като продукт на един сътрудник в лабораторията. Методът *ин витро* замества съпружеският акт с акта на трето лице, лаборант, и така нарушава достойнството на детето и на двойката. Желанието на двойката да има деца е легитимно, но няма такова "право да имаш дете". Важно твърдение в святн прехласнат от технологиите. Технологиите могат да са нещо добро, но могат да се окажат и голямо предизвикателство, когато погазват човешкото достойнство, което е най-лесно ако този, на когото се погазвано достойнството, не може да се защити. В цялата си първа част, документът говори в различни аспекти за отношението към ембриона, подчертава се човешкото му достойнство и се подчертава, че животът е живот още от самото начало: "От момента, в който яйцеклетката се оплоди, започва нов живот, който не е нито на бащата, нито на майката, а е ново човешко същество, което се развива самостоятелно... Последните открития на генетика потвърждава този факт, който за нас винаги е бил ясен по впечатляващ начин. Доказано е, че още от самото начало оплодената яйцеклетка има солидна структура на едно конкретно живо същество: човешко същество; и наистина на този конкретен човек, който вече е снабден с всичките си точно очертани характерни черти. С оплождането започва приключението на човешкия живот, чиито отделни характерни белези и способност отнемат време, за да се развият правилно и да станат готови за действие." Ясната позиция на църквата е, че ембрионът е човешко същество от самото си зачеване и ако той е такова, то на него принадлежат всички права и право на защита, които има и вече родения или възрастен човек. Подчертава се също, че практиката на използване на човешки ембриони, получени *ин vivo* или *ин витро*, за експериментална или търговска цел е в пълно противоречие с човешкото достойнство. Осъдена е и практиката да се унищожават ембрионите. Тя е сравнена "убиването на беззащитни хора." Защитената рамка на семейството е единственото място, където е добре да се инвестират толкова големи усилия. През 2006 католическата църква създава още един документ (Dignitas Personae), който препотвърждава посланията на *Donum Vitae*, но разширява обхвата на обсъжданите биоетични въпроси, включва новопоявили се етични дилеми, стоящи като предизвикателство пред църквата.

V. Изводи: Асистираната репродукция може да се превърне в метод за унищожаването на живот. Безплодието е бич на нашето съвремие; съвременната медицина се развива и е открила различни методи за борба с него. Всички те поставят различни проблеми от етичен характер. които, не са проблем за медиците и за хората, страдащи от безплодие, тъй като те искат да разрешат проблема на всяка цена; за обществото, тъй като то не е запознато с онова, което се случва при тези медицински процеси. Асистираната репродукция и особено методът "*ин витро*" съдържат в себе си много проблеми, които подлежат на дискусия, като например предимплатационната диагностика, чрез която се селектират ембрионите, унищожаването на ембриони, замразяването им, а и цялостната работа с тях. При селектирането на ембриони, човек самоволно заема мястото на Бога, решава, кой е подходящ и кой – не. Всичко това е несъвместимо с ценността на човешкия живот.

Трета глава: Абортът като посегателство срещу правото на живот.

I. Въведение. Желанието за раждане на дете е дълбоко вкоренено във всяка жена. Това е естествена част от човешкия живот, човек е сътворен и той също може да създава живот и всеки процес на зачеване и износване на детето е част от чудото на живота. Процесът на забременяване, износване и раждане на дете е естествен и нормалното е всяка бременност да доведе до раждане. В света след грехопадението, след като човек напусна онзи идеален свят, който Бог беше сътворил за него, нещата не вървят по съвършен начин. Вероятно преди грехопадението не е имало аборт и загуба на плода в Божия рай. Тук, в този свят обаче, нещата стоят по различен начин, грехът е променил човешкото естество и ние сме изпълнени с греховни желания, със себичност и грижа преди всичко за себе си. По тази причина, човек, често е готов в името на собственото си добруване да прекъсне живота в утробата. Майчината утроба е защитено място, в което детето расте защитено от превратностите на земния живот, докато бъде готово за живота тук. Времето на бременността е време на подготовка на детето, а и на родителите, за един нов съвместен живот, който е много по-богат, но и много по-различен от това, което е било досега. Това е един много дълъг процес (в общия случай 9 месеца), който е свързан с различни преживявания, радости и трудности. Абортът представлява прекъсване на този процес. Това прекъсване може да бъде независимо (спонтанен аборт), или пък зависимо от човешка воля (изкуствен аборт). Важно е да се подчертае, че, въпреки че в голяма част от страните по света (особено в Европа и развитите държави) абортът е разрешен от закона, той представлява отнемане на човешки живот. Това е проблемно от морална гледна точка решение, което не бива да бъде вземано повърхностно, затова ще се опитаме да анализираме фактите, като вземем предвид не само правата на майката, но и правата на нероденото дете.

II. Аборт. Видове аборт. Аборт е всяко прекъсване на бременността при жизнен плод. Това означава прекратяване на бременността чрез изхвърляне или принудително отстраняване на ембриона или фетуса от матката. За аборт се счита прекъсване на бременността, когато то се случи преди 20 гестационна седмица (под 500 гр.). По-рано тази граница е била около 28 гестационна седмица (под 1000 гр.), а сега е преместена доста по-рано.

Видове аборт. Класификацията на абортите е направена в съответствие с последните тенденции в модерната медицина, отново от Иван Пенев. Видове прекъсвания на бременността: *спонтанен аборт (Ранен аборт, късен аборт, задържан аборт, хабитуален аборт, септичен аборт) и изкуствен аборт. (аборт по желание, аборт по медицински показания (терапевтичен аборт), криминален аборт).*

Усложнения след аборта. Във всички случаи след аборт могат да настъпят усложнения. От една страна се касае за психологическа драма при жената, решила се на тази стъпка и свързаните с това морални мъки и съмнения. От друга страна, абортът може да се окаже реална заплаха не само за физическото здраве на жената, а

и за нейния живот. Въпреки че абортът е законово разрешен, това не отменя отговорността на хората, които вземат решението за извършване на тази манипулация и унищожаването на един човешки живот.

III. Някои исторически данни. Законова регулация. Исторически погледнато, аборти винаги е имало. В човешката история, хората са искали да изпълняват желанията си, но да не носят последствията от делата си. При народите от Древния Изток е прилаган по икономически причини – война, бедствия, глад. Аристотел го е препоръчал в случай на несигурно съществуване на гражданите. В „Женските болести“, С. Ефейски допуска аборт само при застрашаване живота на майката. В клетвата на Хипократ е посочена недопустимостта на извършване на аборта от лекар или помощта му в тази насока. С навлизането на християнството, правилата и законодателствата се променят драстично. В Стария завет и, разбира се, в цялата еврейска традиция липсата на деца е наказание за прегрешения, които човек е извършил по-рано през живота си, а понякога и заради прегрешения на предците. Шестата Божия заповед гласи: “Не убивай!” (Изх. 20:13). Тези строги правила преминават и в християнството. В древнохристиянското „Учение на 12-те апостоли” има предупреждение срещу аборта. Както и изричното предупреждение, да се защитава детския живот вътре и извън утробата. Ранната църква е била наясно с важноста да се пази живота на беззащитните, особено на децата в утробата.

Отците на Църквата също осъждат аборта, като практика, противоречаща на християнската вяра. Сред тях са Св. Василий Велики и Св. Григорий Нисийски, които освен че осъжда аборта, осветляват и проблема за началото на живота, като го отнасят към момента на зачатиято. Преди тях го прави Тертулиан. За Св. Йоан Златоуст, вината е не само на жената, извършила аборт, а и на мъжът, който я е подтикнал да го направи. Църквата расте и влиянието и се увеличава, тя оказва влияние и върху законодателствата на различните държави, повлияни от християнското учение. До реално узаконяване на аборта се достига чак през 50-те години на 20 век. Корените на това узаконяване е в движенията за правата на жените. Първата държава, която легализира аборта, е Съветски съюз през 1917 г. В България дълги години абортът е криминално престъпление, което в закона от 1896 г. е свързано и с отнемането на правата на лекаря, който го е извършил. От 1956 г. извършването на аборт у нас е декриминализирано. Съвременните тенденции в законодателството, свързани с аборта, очертават две прогресиращи тенденции: Либерализация на аборта и разширяване на индикациите за аборт. Легализирането на аборта по света води до лавинообразно увеличаване на абортите. В световен мащаб броят им от легализирането им до днес е 1.03 млрд. Страната с най-много извършени аборти е Русия (СССР) – повече от 290 млн.. В България от легализацията до днес са били извършени 5.69 млн. аборта. В последните години се наблюдава намаляване на абортите, но това до голяма степен се дължи на добрата контрацепция, включително и с лекарства, които се приемат до няколко дена след половият акт, което в зависимост от разбирането за началото на човешкия живот, може да се тълкува също като аборт.

В общ хуманен и морален план допустимостта на извършването на аборт е в разрез с медицинската етика, мислене и поведение. То е директно нарушаване на

основното правило в медицинската професия да запазва и да зачита човешкия живот от самото му зачатие, така че абортът като социално решение е спорен въпрос в цялата човешка история. Заслужава си да се отбележат и опитите да се определи абортът като „човешко право“ – с помощта на „Доклада Естрела“.

IV. Какво е мнението на Библията по въпроса за абортите? Никога преди легализирането на абортът в човешката история не е имало такова масово убийство на милиони деца всяка година още в утробата на майката. Въпросът за ценността на живота, за опасностите на живота и въобще за това, че Бог ни дава задачата да защитаваме живота, бе разгледан още в първата глава, но тук отново се спираме върху библейските основания против абортът.

Забрана за убийство. Библията разглежда човека като човек още в утробата – като човек, който дори има връзка с Бога. Бог създава света с растения, животни и хора. После дава правила за всичко, описано е с какво да се храни човекът и на какво има право, и какви са задълженията му. Човекът е венецът на Творението и е поставен да управлява Творението. Една от важните забрани е забраната за отнемане на човешки живот.

Жизнено дихание. Човекът, за разлика от останалото творение, е създаден по специален начин. Само на човека вдъхна Бог „дихание за живот“. Според Библията, тялото и душата са неразривно свързани в човека. Те се разделят само в момента на смъртта. Няма точно определен момент, в който душата да се вмъква в тялото. Човек още в утробата е човешко същество, което има връзка с Бога.

Бог ни познава от утробата. Божията грижа е отпреди момента на раждането и продължава и след това до края на живота. Пътят на човека с Бога тук е разгледан като един цялостен процес, който започва още от зачеването и продължава до смъртта: „...в Твоите книги са записани всичките назначени за мене дни, когато нито един от тях още не съществуваше.“ Подчератано изрично, че Бог познава човека, още отпреди той да съществува.

Призоваване от утробата. Живот с цел. Библията описва, като допълнение на горекананото, и призоваване още от утробата. Божиите посланици в този свят – пророци и Божии мъже, са призовани и осветени в утробата: Йеремиа, Самсон, Исаия, Йоан Кръстител, Исус и Павел. Бог познава и призовава човека от преди зачеването. Той говори за (жива) личност още преди зачеването!

Изборът на живота е правилният избор. Умишленото прекъсване на бременността е тема, която е свързана с живота. В книгата Второзаконие се казва: „За свидетели пред вас призовавам днес небето и земята: живот и смърт ти аз предложих, благословия и проклетие. Избери живота, за да живееш ти и потомството ти,“ (Втор. 30:19). Този текст показва, че животът е в центъра на библейското послание. Бог призовава чрез много пророци и преди всичко Исус Христос: "Изберете живота!" Правото на живот е основа за изграждане на едно справедливо общество. Животът е дар от Бога, който трябва да бъде защитаван във всеки от етапите си на развитие.

V. Правото на живот или правото на избор. Очевидно е, че конфликтът при абортът е в избора между правата на майката и правата на нероденото дете. Именно

затова и си струва да се разгледа кое е по-важното – правото на избор или правото на живот. Този въпрос се разглежда от Христина Живкова, в нейния труд „Биомедицинска етика“. Различаваме различни причини поради които хората пристъпват към аборт: *аборт по генетични причини; аборт поради нежелан пол на детето; аборт по икономически причини; при различни причини и оправдания: „Нежеланите деца нямат право на живот.“, „Абортът е разрешен днес“, „За никоя жена не е лесно да вземе решение да направи аборт“, „Всяка жена трябва да има право да определя броя на децата си“, Абортът е операция като всички други“, „Земята е пренаселена“.* Гореизложени аргументи за предприемане аборт в никакъв случай не изчерпват тези, които са в обръщение в съвременното общество. Най-често решението за аборт се взема прибързано, без сериозно обмисляне.

VI. Позиции на някои християнски църкви.

Абортът от дълги години се обсъжда от вярващите. Тази тема е вълнувала библейските хора отпреди Христа, Отците на църквата, а продължава да вълнува и църквата днес. В позициите на почти всички християнски църкви абортът е осъден като убийство и престъпление. Позициите на църквите не се различават съществено от позициите им по въпросите с асистираната репродукция, по простата причина, че плодът в утробата по същността си е един развил се ембрион.

Православна църква. Православната църква се опира до голяма степен на светоотческата традиция. Раннохристиянския източник Дидахе предупреждава: *“Чедо заченато не погубвай чрез помятане и родено не убивай”*. В същото време, също Климент Римски и по-късните Отци на църквата (Василий Велики, Августин Блаженни, Йоан Златоуст) единодушно отхвърлят аборта. В посланието на Варнава от първи или втори век е написано: *“Не умъртвявай младенца в утробата и не го убивай след като се роди.”* За това говори и Тертулиан в своята “Апологетика”, както и Минуций Феликс. На събора на Елвира през 306 г абортите са осъдени. След голямата промяна при император Константин. Когато християнството става държавна религия, абортите са поставени извън закона (голяма промяна в римското право, което преди това не предвиждало никакво наказание за това). По-късно е осъден от Ефрем Сирин, Василий Велики и Петър Хрисолог. Съвременната православна църква също се изказва против аборта. Като официални документи на БПЦ, освен становището на Св. Синод на БПЦ относно методите на асистирана репродукция и заместващото майчинство до голяма степен покрива и темата за аборта. Темата е засегната и в “Становище на св. синод на БПЦ - БП от 28.11.2014 г. за действащия медицински стандарт „акушерство и гинекология” относно недоносените деца”. Това становище по принцип е по друга тема, но е обърнато внимание и на аборта: *“Св. Синод се придържа към библейското откровение за сътворения от Бога човешки живот и за неразделната двусъставна структура на човека – създаден с душа и тяло от самото си зачеване. „Тъй казва Господ, Който те е изкупил и Който те е образувал от майчина утроба: Аз съм Господ, Който всичко сътворих” (Ис. 44:24). „И създаде Господ Бог човека от земна пръст и вдъхна в лицето му дихание за живот; и стана човекът жива душа” (Бит. 2:7). Затова и третирането на човешкото същество като лишен от душа „концептус”, „зародиш” или „плод”, чийто признак за живот и жизненост е единствено*

„циркулацията на кръвта”, ни потрива силно ведно с произтичащите от това неправилно разбиране тежки последствия. А те са: 1) редуциране на човека до едната му телесност; 2) обезличаване на човешката личност; 3) легитимиране на аборта; 4) опит за разширяване обхвата на понятието „аборт” с включване в него на определена категория преждевременни раждания; 5) жестоко отношение към недоносените деца с тегло под 800 грама и техните семейства – чрез липса на адекватна грижа и чрез узаконяване на убиването на всички бебета, появили се на бял свят с гестационна възраст под 26 гестационни седмици и които не са успели да живеят поне 3 денонощия.” Говори се за обезличаване на човека, за третирането му просто като зародиш. Призовава се и законодателят да не легитимира аборта (т. 3) и да не разширява понятието аборт (т. 4). Упоменава се и Кой е Онзи, Който е създал плода в утробата и че когато Бог създава живо същество, то трябва да бъде ценено като пълноценна човешка личност. В това становище изрично се упоменава, че “...желаем да напомним Господните думи: „Преди да те образувам в утробата, аз те познах, и преди да излезеш из утробата, осветих те” (Йер. 1:5). Човешкият живот е свят Божи дар от самото си зачатие и затова никой, освен Бог, няма право да го отнема, нито да лишава човешкото същество от възможности за развитие, нито - в случай на преждевременна смърт - да го третира като безличен „биологичен отпадък”. Човешкото същество, което се намира в утробата, е пълноценна личност и не може да бъде третирана по друг начин. Като официално становище за аборта, БПЦ приема позицията на Руската православна църква.

Руската православна църква в социалната си концепция, в раздела “Проблеми на биоетиката” заявява: “От най-древни времена Църквата разглежда преднамереното прекъсване на бременността (аборт) като тежък грях. Каноничните правила приравняват аборта към убийството. В основата на такава оценка стои убеждението, че зараждането на човешкото същество е дар Божии, затова от момента на зачатие всяко посегателство върху живота на бъдещата човешка личност е престъпно”. Тук още в този пръв абзац показано, че абортът е недопустим, приравнен е с убийството и престъпление. По-нататък се отбелязва, че “широкото разпространение и оправдание на абортите в съвременното общество е заплаха за бъдещето на човечеството и явен признак за морална деградация на обществото” От друга страна, се подчертава, че човешкият живот е безценен. Общество, което не цени човешкия живот деградира от една страна, а от друга страна е обречено на изчезване. РПЦ не признава правото на избор на жената, когато е за сметка на отнемане на свободата на друг индивид, пък бил той и нероден. Отделно от това се подчертават редица опасности за майката: “абортът представлява сериозна заплаха за физическото и душевното състояние на майката”. В социалната концепция силно се подчертава и ролята на Църквата като защитник на “най-уязвимите и зависими човешки същества – неродените деца”. Социалната концепция на РПЦ засяга и много съвременни трудни въпроси, над които съвременното общество не се замисля, като въпроса за противозачатъчните: “Някои противозачатъчни средства фактически имат абортивно действие, тъй като изкуствено прекъсват живота на ембриона в най-ранните стадии и поради това при тяхната употреба са приложими

разсъжденията, валидни за аборта.” Разликата между средствата за контрацепция е голяма, средства, които не са свързани с прекъсването на вече заченатия живот, в никаква степен не трябва да се сравняват с аборта.

Гръцката православна църква също разглежда този проблем в Православно становище относно асистираната репродукция.

Католическа църква. По отношение на аборта католическата църква има най-добре разработена позиция и най-ясно изразено мнение. Дискусиите по въпроса за аборта започват много рано, още през 12 век. Според църковното учение и новите изследователски открития, църквата потвърждава, че животът започва след оплождането и вътре в зиготата вече е конституирана идентичността на новия човек. По отношение на въпросите на живота най-важният документ е енцикликата на Папа Йоан Павел II „Евангелие на живота”. Там се говори за проблемите на аборта, но и за проблемите на живота по принцип: *„...с дадената от Христос власт на Петър и приемниците му в единение с епископите, които многократно осъдиха аборта... макар и пръснати по целия свят, единодушно изразиха съгласието си с учението на Църквата, аз заявявам, че прекият аборт, т. е. пожелан като цел или средство, винаги е тежко морално прегрешение, в качеството си на предумишлено убийство на невинно човешко същество. Това учение се основава на природния закон и на писаното Божие Слово; то е пренесено от Преданието на Църквата”*. Йоан Павел II говори на първо място за прекия аборт, за този аборт, който не е бил предизвикан от други обстоятелства, но е сторен по човешко желание. Това учение е основано на двойка основа – от една страна то е основано на природния закон, т.е. абортът е нещо противоестественно, а от друга противоречи и на онова, което Бог е постановил със своето Слово. Абортът е наречен *“особено тежък и осъдителен.”*: *“Моралната тежест на предизвикания аборт се проявява с цялата истинност, ако се признае, че става дума за убийство и най-вече ако се вземат под внимание особените обстоятелства около него - унищожено е човешко същество, което започва да живее.”* Подчертава се че убитото дете е *“слабо, беззащитно”* и не може да се защити. Според папа Йоан Павел II, никакви обстоятелства не могат да оправдаят умишленото премахване на *“невинно човешко същество.”* Споменава се, че животът е живот от самото начало. Този документ, потвърден в позиция на католическата църква от 2009 година: *“Общество на вярващите”*.

Евангелска лутеранска църква в Германия. Евангелската лутеранска църква в Германия има няколко декларации, но основните са направени през 1972 година и през 1980 година. И двете се опитват да изяснят нормите на Църквата и разбирането и върху аборта и унищожаването на плода в утробата. Декларацията започва със забележката, че от *разбирането за човешкия живот, не трябва да се изключва нероденият живот.*” Грижата за живота се отнася и до неродения живот, който е също толкова живот, колкото и живота на човека извън утробата. Подчертава се, че *“семейство, църква и общество, са виновни пред нея (майката), че не са направили всичко възможно за да я облекчат възможно най-много, така че радостта от децата да остане.”* Вината е и в подценяването на жените от страна на техните мъже, затова текстът предлага мъжете да поемат отговорността, която Бог им е поставил по отношение на жените. Призовават се хората да помислят и върху това,

на кого е правото на избор и последствията от аборта: *“Абортът, претендират много жени, е тяхно собствено право на избор на живот. От друга страна, от медицинска гледна точка многократно сеизтъква, че прекратяването на бременността не е само физически процес, но също така оказва дълбоко влияние върху душата на съответната жена. Още по-сериозни от непосредствените опасности за тялото са физическите и психологични последици от прекратяването на бременността, чиято степен все още не е достатъчно проучена.”* Засяга се и въпросът с конфликта, който възниква у лекарите, извършващи аборта: *“Обществото има интерес да не засегне моралните основи на медицинската професия.”* Позволяването на аборта, продължава декларацията, би довело лекарите до конфликт. Тези, които пазят живота, не би трябвало да бъдат принуждавани да го отнемат.

Втората декларация от 9 май 1980. Още в самото начало подчертава: *“Животът е дар от Бога... ето защо трябва да го защитаваме и да създаваме среда, която съответства на несъмненото му достойнство... Това е част от мисията на църквата да защитава живота, дори и за неродения живот. Често бременността води до конфликти между правото на живот на нероденото дете и продължителността на живота на майката. Как тези извънредни ситуации могат да бъдат третираны, зависи не само от засегнатите, но и от тези, които са около тях. Ето защо всички, а не само християните, носят отговорност дали животът е ценен или не.”* Животът е ценен и трябва да бъде пазен. Предлага се и възможността за осиновяване пред възможността за аборт: *“Понякога освобождаването за осиновяване може да бъде знак за любовта на майката към детето й... Социалните предразсъдъци срещу такива майки трябва най-накрая да бъдат премахнати.”* След това се призовава църквата към отговорност и грижа към хората, които стоят пред дилемата на нежелана бременност. Напомня се, че едно такова поведение, може да даде на хората нова перспектива. *“От християнска общност, която е отворена към проблемите на хората, могат да излязат импулси на вяра и увереност... на надежда и чувство за сигурност, както ние ги получаваме ги от Бога, когато поставяме живота си изцяло в ръката Му.”* Декларацията завършва с призива християните да се грижат един за друг и за нуждаещите се: *“Носете теготите си един на друг, защото така изпълнявате Христовия закон.”* Тези две декларации са по-практично насочени и за разлика от другите силно подчертават отговорността на другите, особено на мъжете, на роднините, и на обществото. Силен е акцентът и върху отговорността на църквата, която може чрез грижата да води хора към Бога.

Евангелска методистка църква. В социалните принципи на Евангелската методистка църква се обсъждат най-различни теми от социален характер, обсъжда се и темата за аборта. Тази декларация е значително по-кратка от всички споменати досега, но потвърждава това, което прочетохме в другите декларации: *„Началото и краят на живота са границите на човешкото съществуване, дадени от Бога. Докато хората винаги са имали определена степен на контрол върху момента на своята смърт, сега те имат неимоверна власт да определят кога и дори дали ще се родят нови индивиди. Нашата вяра в святостта на неродения човешки живот ни*

възпира да одобряваме аборта.” Отново откриваме заявление, че само Бог може да дава началото и края на живота и отново, че никой друг освен Него не може да решава по-отношение на аборта. Нероденият живот е наречен свят. Задължение на христианина е да защитава живота в утробата, независимо от мнението на обществото в дадената държава.

VII. Изводи: Абортът – скритото убийство. Желанието на човека да има деца е заложено вътре в него. Раждането е естествена част от човешкия живот. Ние като хора сме сътворени да създаваме живот, затова и всяко дете е част от чудото на живота. В съвременното общество абортът се разглежда като нещо нормално. В случая на аборт, се нарушават правата на детето, отнема се живот, без да му се даде право на избор. Позициите на различните християнски църкви са единни.

Четвърта глава: Евтаназията като асистирано самоубийство

I. Въведение. При евтаназията имаме съзнателно действие, насочено към отнемането на човешкия живот. За разлика от самоубийството, обаче, евтаназията по правило е извършена с помощта на друг човек, а често и с помощта на квалифициран медицински персонал, а това означава, че освен престъплението към собствения си живот, човекът решил да предприеме евтаназия, увлича със себе в престъпление и други. Така този процес се превръща в обществено значим. На дневен ред все по-често се поставя въпросът за легализирането на евтаназията като начин за самоволно прекратяване на човешкия живот според убеждението, желанието и настроението на отделния индивид. Този въпрос е един от крещящите етични въпроси на съвременното ни, на дневен ред в повечето европейски страни, както и в България. В тази глава ще бъде представена християнската гледна точка за човешкия живот и неговия край на фона на опитите за легализиране на евтаназията. Представянето на тази позиция е неотложно, тъй като законодателните промени в Европа, а и в България, са вече в ход.

II. Значение на думата. Историческо развитие. Видове евтаназия. Откъде води начало си понятието евтаназия? Какво разбираме под евтаназия? Думата *евтаназия* води началото си от старогръцки (*ευθανασία* – *ευ*, *eu*, „добър“, „красив“; и *θάνατος*, *thanatos*, „смърт“). В древногръцката литература обаче значението ѝ е свързано преди всичко с буквалното значение на думата – с щастлива и достойна смърт. За първи път в днешния и смисъл думата започва да се употребява чак през 19 век, в смисъл на лекарска помощ в процеса на умиране. Някои автори я наричат „добра смърт“, „лека смърт с достойнство“ и „смърт от милосърдие“. Днес значение на думата се различава съществено от буквалното тълкуване на думата. Под евтаназия се разбира актът, с който някой отнема живота на друг по негова изрична молба или поради „необходимост“ от различен характер.

Историческо развитие на евтаназията. Идеята за евтаназия се е появила в първоначалния си смисъл в Древна Гърция. Това разбиране се приема и използва в Римската империя и изчезва с идването на християнството. Появява се отново по времето на Ренесанса.

В древността. Гръцкият термин *εὐθανασία* преминава като чужда дума в латинския и като такава се употребява в съчиненията на някои писатели, като Светоний и Цицерон. В техните съчинения, тя обозначава красивата, добрата смърт. За първи път тази дума може да бъде открита в съчиненията на комедианта Посидип, при Цицерон (106-43 г. пр. Хр.) В едно от писмата му до Атик, 44 г. пр. Хр., евтанията означава славна и достойна смърт. Филон Александрийски (13 г. пр. Хр. - 45/50 г.) говори също, както и Посидип, за лека, добра смърт. В този контекст понятието “евтаназия” означава човешко желание за приятно, възможно най-бързо и безболезнено умиране без страдание. В Древна Спарта в случай на раждане на слаби бебета, те са били убивани, като причината вероятно е била пречистване на нацията. Отделно от това съществуват училищата (школите) на Питагор и Хипократ, които учат хората да имат "уважение към живота". Това е видно и в Хипократовата клетва.

Юдаизъм и християнство. За разлика от древността, Библията не познава термина "евтаназия". Не е познат нито в Тора, нито в Пророците, нито в Писанията. Същото е валидно за Евангелията, Посланията или Откровението на Йоан. Практиката на умъртвяване, на убийство по желание или доброволно самоубийство в края на живота не е позната нито в юдаизма, нито в нововъзникващото християнство. Нещо повече, дори християнското средновековие в Европа не познава идеята за евтанията, нито в древния смисъл на красивото, доброто умиране, нито в по-нататъшното значение на активното прекратяване на крехкия живот. Тома Аквински вземайки предвид, както раннохристиянското богословие в лицето на Августин Блажени, така и древногръцката философия в лицето на Аристотел, формулира аргументи срещу самоубийството, респективно евтанията.

Ренесанс. Утопистите от времето на Ренесанса имат значителен принос за оформяне на съвременното понятие за евтанията. Тъй като широките маси остават свързани с Църквата и вярата, всичко, което се мисли по отношение на евтанията, остава само в теоретичната област, а по-късно и в практичната. Говори се за преживяването на смъртта. В края на 19-ти век, когато Артур Шопенхауер преоткрива понятието за евтанията в смисъла на древността, започва развитие на идеята за евтанията. Такова развитие можем да открием за първи път в трудовете на Франсис Бейкън. Оформянето на днешното значение на понятието става от Карл Фридрих Маркс. Според Маркс, лекарят има моралната задача да облекчи страданията на умиращите чрез насърчаване, подпомагане и намаляване на болката чрез лекарствата, в краен случай с цената на съкращаване на живота.

През 19 и 20 век. Тук се наблюдава бурно развитие на понятието “евтаназия”, главно след измислянето и разпространението на еволюционната теория от Чарлз Дарвин. Този период е и на време на развитието на евгениката като наука, а също и на расовата селекция. Ернст Хекел развива теорията на Дарвин в различна посока и смята, че изкуственият подбор може да има положителни последици. Последователите на Хекел основават през 1906 г. Организацията “Monistenbund”, която поискала легализация на евтанията, като дори е разработен закон за “право на евтанията”, когато би могло да се докаже “вероятността от фатален изход” по заявка на пациента, съдебен лекар и двама специалисти. Като следствие от това, Александър Тиле (1866-1912 г.), един от най-радикалните

дарвинисти, предлага “социална евтаназия” за хората от най-ниското социално равнище, където смъртността е особено висока. По времето на националсоциализма (1939-1941) се осъществява и първата по рода си програма за евтаназия, по която са умъртвени стотици хиляди психично болни, възрастни хора и новородени деца. След Втората война и до днес продължава борбата на правозащитните организации по узаконяване на евтаназията.

Последствия за съвременето. След развитието си в древния свят, а после и в средните векове, тя преживява най-бурното си развитие през 19 век като най-голяма и значителна заслуга за това има теорията на Чарлз Дарвин и това, което неговите последователи правят от нея. Благодарение на нея, днес знаем, че има по-малко и повече ценен живот.

Видове евтаназия. Евтаназията се разделя условно на различни видове. Видовете евтаназия се разделят така: *доброволна евтаназия, недоброволна или принудителна евтаназия, насилствена евтаназия* (този тип евтаназия се разделя на други два вида: *активна (пряка) евтаназия и пасивна (непряка) евтаназия*), *асистирана евтаназия* (асистирано самоубийство), *действие с двоен ефект* (обозначавано като “непряка активна евтаназия”). Рискове от морално етичен характер има при всички видове евтаназии. Тези проблеми се пораждат от факта, че при всички гореописани случаи животът се прекратява по неестествен начин, т.е. нужна е въшна намеса от някой друг. Въпросът е кой може да даде и кой може да отнеме човешкия живот. От християнска гледна точка това право има само Бог.

III. Християнски възглед за евтаназията. Проблемът с приемането или отхвърлянето на евтаназията е много сложен. Той не може да бъде разрешен, защото е свързан с коренните различия между гледните точки на светското общество и на Христовата църква.

Влияние на еволюцията върху практиката за установяването на практиката за умишлено прекратяване на човешкия живот. Моделите на еволюция и сътворение са различни, и от това, кой модел ще изберем, се определя до голяма степен и разбирането ни за това до каква степен човек има право да избира края на живота си. Тези два възгледа са абсолютно противоположни. Ако животът е възникнал от само себе си като плод на случайност, то човек може да разполага с него; обаче, ако животът е сътворен от Бога, то тогава, човекът не може да притежава живота си и да се разпорежда с него, като го прекъсва, когато си иска, не може да разполага с нещо, което не е негово.

Страданието. Страданието е нещо, което съвременният човек не може да приеме или понесе. За много хора само живот, свободен от страдание, си струва да се живее. Страданието, обаче, е част от този живот. Посланието на Бога към нас, хората, е ясно: Страданието е част от човешкото съществуване, в страданието Бог обещава своята подкрепа: „Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и аз ще ви успокоя.“ (Мат. 11:28); и „Ето, аз съм с вас през всички дни до свършека на света.“ (Мат. 28:20).

Животът. Според библейския възглед, човек не е господар на живота си. Господар на живота е Бог и само Той може да реши какво да прави с него. Не

разполагаме с живота си, той ни е поверен и ние имаме отговорност за този живот. Съвременният човек иска да бъде независим и да управлява живота си сам. Да живее означава за християнина живот според Божията цел и приемане на Неговата воля. Свободата е правото на съзнателни решения, но и отговорност. Човек ще носи отговорност за живота си пред Този, Който му го е дал.

Библията. Библията, както в Стария, така и в Новия завет, говори много ясно за онези, които умишлено убиват. Шестата заповед изрично забранява убийството, а освен това в Стария Завет убийството е наказуемо със смъртно наказание. Бог е създал всичко чрез Себе Си и за Себе Си, и именно затова ние сме Негова собственост. Когато хората решат сами да се разпореждат с живота си, тогава застават против волята на Създателя, Който единствен има право и власт да дава и да взема живот. В Библията намираме самоубийства там, където няма доказателства за лична вяра в Бога, или най-малкото тези хора са с нарушени взаимоотношения със Създателя. Примери за това са: *Авимелех, Саул, Ахитофел, Замврий, Юда*. Заради нарушените взаимоотношения с Бога, те прибегват до – самоубийство.

Евтанията може да бъде преценена преди всичко от последствията. Тя засяга не само човека, решил да се подложи на този акт, а и много други хора около него. Засяга лекаря, който извършва това действие против онова, което той е призван да върши, засяга и медицинския персонал. Може да се окаже, че всички те подпомагат убийство срещу библейската забрана за убиване, залегнала изрично както в Стария и Новия Завет, така и в цялата история на човечеството, включително и в Хипократовата клетва. Решението за евтаназията се влияе от един погрешен образ за този свят, като свят без страдание, и един погрешен образ за човека, като същество, което е способно да взема решенията си самостоятелно, без да се влияе от външни обстоятелства и без да влияе на други хора около себе си. Този възглед противоречи на възгледа на Библията. Евтаназия е недопустима от гледна точка на Христовото учение и християнския възглед за човека като същество, което е определено да живее не само в този свят, но и отвъд него.

IV. “За” и “против” евтаназията. Каква е причината за толкова бързото и повсеместно разпространение на евтаназията? *Първата причина* трябва да се търси в хуманизма. Ренесансът поставя в центъра на ценностната система човека. Акцентът е какво иска човекът, какви са желанията и стремежите му, акцентът е върху качеството на живота и ползата, което това качество на живота представлява за обществото. Човек мисли и взема решения за живота си само през самия себе си, няма по-висша ценност от самия човек. Ако нещо е полезно, ако нещо ми харесва, то е добро за мен. *Втората причина*, също бе загатната по-рано: Напредването на медицината, удължи човешкия живот. В резултат на това, днес има много повече възрастни хора, откогато и да е било. Влошаващото се качество на живота, особено в големите градове, предполага развитието на различни видове тежки и нелечими заболявания (като рак например), което пък от своя страна предполага наличието на много терминално болни. *Третата причина* е демографска.

Аргументи “за” прилагане на активната евтаназия. Тези аргументи са няколко и всички те са повлияни от горепосочените причини, от промените в

днешното общество: *Абсолютната автономност на личността и нейното право на собствени решения.* Щом пациентът желае евтаназия, то законът трябва да му разреши да я направи; Според привържениците на евтаназията, тя ще доведе до прекратяване на мъчителните болки и страдания; А освен това е: *зачитане на личното достойнство на човека, на личната му свобода* като най-висша човешка ценност, по-висша и от самия живот. Ако човек има лична свобода, то той има право да определи по какъв начин да прекрати живота си, стига според неговите разбирания тази смърт да бъде достойна. Доводите “за” евтаназията, са логични само дотолкова, доколкото се пренебрегва Творецът като Автор и Притежател на всичко сътворено, Който е Господар над живота и над смъртта.

Доводи “против” евтаназията. Тук изброените доводи са базирани на обществените нагласи. По-рано бяха изброени доводите от гледна точка на християнството. Тук ще се опитаме да отразим нагласите на останалата част от обществото: *Първият довод е основен – евтаназията е насочена срещу принципите на медицината и противоречи, на всичко онова, което принадлежи към лекарската професия; Евтаназията не бива да се допуска поради факта, че твърде често медицинските диагнози са несигурни в дългосрочен план; Често решението на пациента в полза на евтаназията не е взето самостоятелно; Самият факт, че тежко болните търсят болнична помощ за облекчаване на страданията си, показва, че търсят помощ чрез лечение, а не чрез скъсяване на живота; При евтаназия настъпва деморализация и намаляване на отговорността на лекаря. Знаейки, че един човек може да бъде умъртвен, той не е мотивиран да полага достатъчно усилия за спасяването на пациента; Медицинската наука и фармация се развиват, болести, които не са се лекували дълги години, днес са рутинно лекувани. Затова винаги има вероятност, едно нелечимо заболяване да бъде излекувано; Евтаназията облекчава страданията на болните, но същевременно създава неимоверно напрежение при онези, които придружават болния; Има опасенията, че евтаназията може да бъде разпростряна по-нашироко и да застраши, слабите хора в обществото - бедните, възрастните, малцинствата и др.*

V. Опити за узаконяване на евтаназията. EXIT и Dignitas.

Опити за узаконяване на евтаназията. Опитите за узаконяване на евтаназията, особено в развитите страни, продължават с нестихваща сила. Забелязва се и все по-голяма готовност в обществото да приеме евтаназията като законен метод за умъртвяване на хората.

Пасивна и активна евтаназия в Европа и по света. Докато в почти всички страни в Европа пасивната евтаназия е разрешена или търпяна негласно, то активната евтаназия все още е разрешена само в няколко държави на континента, както и в няколко щата отвъд океана. На европейска територия, първата държава, узаконила евтаназията, е Швейцария, приела правото на евтаназия на 1 януари 1942 г. Евтаназията е позволена и в няколко щата на САЩ и в Австралия. Днес евтаназията е разрешена в различни страни по света: *Швейцария - от 1 януари 1942 г.; Холандия – от 1 април 2002 г.; Белгия – от 22 септември 2002 г.; Люксембург -*

от 16 март 2009; Американският щат Орегон - от 1998 г.; Американският щат Вашингтон - от 2008 г.; Американският щат Върмонт - от 1 юли 2016 г.; Американският щат Калифорния. от 9 юни 2016 г.; Американският щат Колорадо - от 16 декември 2016 г.; Окръг Колумбия / Вашингтон – от 18 февруари 2017 г.; Американският щат Монтана - от 31 декември 2009 г. със съдебно решение; Американският щат Ню Мексико - със съдебно решение; Канада - от 6 юни 2016 г.; Провинция Квебек, Канада - от 10 декември 2015 г. Както можем да видим от датите, на които са приети законите, с изключение може би само на Швейцария, процесите по одобряването на активната евтаназия или, както се формулира в повечето закони, асистираното самоубийство, датират от последните десет години, а в много случаи и от последните две години.

Пасивна и активна евтаназия в България. В България въпросът с евтаназията се регулира с член 97 от Закона за здравето, който гласи: “На територията на Република България не се прилага евтаназия.” През август 2011 г. бе внесен законопроект за евтаназията, озаглавен “Закон за евтаназията”. Законопроектът беше отхвърлен на първо четене с 59 гласа - „против“, 13 гласа - „за“ и 29 „въздържал се“. В законопроекта евтаназията се дефинира като “удовлетворяване на молбата на неизлечимо болния или неговите близки за ускоряване на неговата смърт по безболезнен начин, включително и чрез прекратяването на изкуствените системи за поддържане на живота“. В момента тече процес по промяна на общественото мнение, с много съобщения в периодичните издания, а и в много популярни филми, където активната евтаназия се представя като нещо добро, ползващо се с одобрението и мълчаливото съгласие на лекарите. Този натиск, както и отслабените позиции на Църквата, вероятно, ще доведат до повсеместното узаконяването на евтаназията във всичките и форми.

EXIT u Dignitas. Заслужава си да се отбележат усилията на две дружества, които действат на територията на Европа, с предмет на дейност активната евтаназия. Работата им е много предизвикателна от етична гледна точка. Тези две дружества се намират в Швейцария и единственият им предмет на дейност е активната евтаназия. Тяхната дейност в такъв смисъл не е вътрешна работа на Швейцария, доколкото те практикуват дейността си на територията на Швейцария, но работят с пациенти от цяла Европа. Тези две дружества са Екзит (Exit), съществуващо от 1982 г. (105000 члена) и Дигнитас (Dignitas), съществуващо от 1998 г. (7764 члена). Те изискват плащането на годишен членски внос и, при необходимост и желание на пациента, оказват помощ (евтаназия) при напускането на този свят.

EXIT (Изход). EXIT е името на две независими швейцарски сдружения, които се застъпват за евтаназия и предоставят „доброволно придружаване към смъртта“. EXIT се ангажира с принципа на самоопределението на хората. Дейностите, които практикува, са: воля на пациента при желание за осъществяване прекъсване на живота, палиативни грижи с помощта на собствената си фондация, съветване в случай на болест или свързани с възрастта заболявания, включително и осигуряване на правна защита, предотвратяване на самоубийства и придружаване в смъртта. Централните понятия, в които EXIT вижда своята мисия са самостоятелност и човешко достойнство. Според сдружението, не всичко, което

съвременната медицина прави е в интерес на засегнатия пациент. Сдружението подкрепя хората, взели решение да прекратят живота си поради сериозни заболявания.

Dignitas (Достойнство). *Dignitas* е сдружение в община Маур, кантон Цюрих. Целта на това сдружение е, според негова информация, самоопределението на неговите членове по отношение на края на живота им (смъртта им). При изявено желание *Dignitas* съветва, придружава и подпомага самоубийство или оказва подкрепа при свободен избор на смъртта.

Споменаването на тези две сдружения е само с цел да се покаже какви са проблемите, които предстоят пред обществата, решили да легализират евтаназията (активната евтаназия). Такива сдружения възникват навсякъде по света, където евтаназията вече е легална. Това перверзно отношение към живота не е и не може да бъде морално защитимо. Върхът на самоопределението на човека, на желанието му сам да определя живота си, го води дотук. Според модерните общества, това е изпълнението на върховните права на човека да решава. За християните прозира падението на едно общество, което желае да живее без Бога.

VI. Позиции на някои християнски църкви. При всички големи християнски църкви съществува единство на мненията по отношение на евтаназията и активната евтаназия, в частност. Тази позиция драстично се различава от светския възглед по въпроса.

Православна църква. Еладска (гръцка) православна църква. Православната църква не подкрепя евтаназията. Водеща е позицията на Еладската (гръцката) православна църква. Светият синод на Еладската православна църква излиза с позиция по проблема на 6 ноември 2002 г. Повод за тази позицията е узаконяването на евтаназията в Холандия и Белгия, а освен това и в Австралия и в някои щати от САЩ. Под понятието евтаназия еладската църква разбира: „*постигнатото чрез чужда помощ – активна или пасивна (с действие или бездействие) – ускоряване смъртта на един човек, който страда или предстои да страда от неизлечима и мъчителна болест, запазил или не съзнание, и сам той изразил категоричното си желание да се прекъсне живота му*”. Описва се какво е значението на проблема и злободневността му, същевременно се подчертава, че това е в духа на времето и според човешките разбираня и желания. Във втората част на декларацията се посочват основанията на позицията, а именно “*животът е най-висшият дар Божий, чието начало и край се намират в ръцете Господни, и единствено в Негова ръка е душата на всичко живо и духът на всяка човешка плът (Йов 12:10). Животът е пространството, в което се изразява нашата самостоятелност, в което се срещат благодатта Божия и свободната ни воля и се извършва човешкото спасение*” Животът на човека идва от Божията ръка и Бог е господар на живота. Важно е не само състоянието на тялото, но и на духа. “*Смъртта е събитие, което се свързва не само с края на биологичния живот, а и с цялостното съществуване на човека. Тъй като животът продължава и след биологичната смърт, начинът, по който човекът живее и умира, определя състоянието му във вечността*”. При евтаназията всичко се концентрира в смъртта, а смъртта е само

стап от човешкото съществуване. Еладската православна църква подчертава, че смъртта не е самостоятелно събитие, а като събитие, което е извън властта на човека и се определя от Бога. Разглежда и проблемът с болката, в два аспекта – болката по принцип, както и медицинското разглеждане на болката. Болката е част от живота, но *“ако тя ни споходи, се стараем по всякакъв начин да я преодолеем.”* Подчертава се, че болката може да има и позитивно и негативно влияние, но тя може да ни научи на търпение. Набляга на напредъка и мисията на медицината, подчертава се, че болката може да бъде преодолявана не само с лекарства, но и с грижа от близките и медицинския персонал. Напредъкът и мисията на медицината са също тема на тази декларация. Болката е намаляла, но начинът на лечение се е променил радикално и, както се отбелязва тук, хората са представени пред нови предизвикателства и се поставят два важни въпроса: *“дали е допустимо да съкратим живота на някого”, “дали е правилно въобще да възпрепятстваме неговата смърт”*. Към всичко това не можем да бъдем сигурни в: *“нелечимостта на една болест или в безнадеждността на дадено състояние. Винаги съществува място за възможна грешка в лекарската преценка... дори и за чудотворен изход от нея.”* От всички казани досега думи по отношение на медицината личи, че медицината не трябва да се приема като абсолютен, а хората да бъдат отворени към нови пътища и действия. Според Гръцката православна църква мисията на медицината, изразена, чрез Хипократовата клетва, е да спасява, а не да унищожава, да пази живота. На преден план се извежда и цената на човешкото достойнство. Човешкият живот трябва се защитава на всяка цена. Не сме собственици на живота си. В декларацията се различават и *„евтаназия чрез бездействие и евтаназия чрез активна намеса”*. Едната се допуска до някаква степен, за другата се отхвърля категорично. Декларацията завършва с препоръки към църквата за намеса, където е необходимо.

Католическа църква. Подобно е отношението и на католическата църква. Основните два документа са енцикликата на папа Йоан Павел II „Евангелие на живота” и документа от 1980 г. – „Обяснение към евтаназията”. В “Евангелието на живота Папа Йоан Павел II, споделя своите мисли и тревоги относно евтаназията: Там се подчертава, че *“в края на съществуването си човекът се намира пред тайната на смъртта... В действителност, когато надделява склонността да се оценява животът само доколкото той носи удоволствие и благосъстояние, страданието е непоносимо положение, от което на всяка цена трябва да се освободим. Смъртта”* от своя страна, подчертава папа Йоан Павел II, *“се смята за абсурдна, ако прекъсне живот, още отворен за бъдеще, изпълнено с интересни преживявания, и се превръща, напротив, в „желано освобождение“, когато съществуването е смятано за лишено от смисъл от момента, в който се изпълва с болка и е обречено на все по-силни страдания.”* Смъртта има много лица и ние, хората, сме склонни да я виждаме така, както на нас ни е удобно, в един момент е ужасна, а в друг добре дошла. Всичко зависи от субективното ни състояние и настроение. Проблемът се обостря, когато човек *“забравя основното си отношение към Бога, човекът мисли, че е сам за себе си критерий”*. Всичко се прави според случая, в един момент решаваме да положим всички усилия за да спасим човешки живот, а в друг да го прекратим. Папата напомня, че заради това отношение към

живота според нашите желания: *“изкушението за евтаназия е все по-силно, т.е. изкушението да бъдеш господар на смъртта, като я предизвикаш преждевременно и сложиш тихо край на собствения живот или на този на другия.”* Това поведение, изглеждащо в човешките очи като логично и човешко, като *“абсурдно и нечовешко, ако се разгледа в дълбочина”*. Формулира се и дефиниция за евтаназията: *“Под евтаназия в точния смисъл на думата трябва да се разбира действие или пропуск, които преднамерено предизвикват смърт, за да се премахне по този начин всякаква болка.”* Като се отличават грижите за болките на хората (палиативни грижи), се казва: *„...аз потвърждавам, че евтаназията е тежко нарушение на Божия закон, в качеството на морално неприемливо, съзнателно убийство на човек. Това се основава на природния закон и на писаното Божие учение; то е пренесено от Преданието на Църквата предлагано от напътствията на обикновената и универсална поучителна власт”*. Още по-остро се осъждат случаите на недоброволна евтаназия. Тази декларация на Папа Йоан Павел II, завършва в последните си редове с думи за доверие в Бога в добро и зло. Вторият документ, *“Обяснението на евтаназията”*, е под редакцията на кардинал Франьо Сепер. И тук се напомня, че човек не иска да страда и затова предпочита да реши проблема сам, вместо да се довери на Бога. Този документ, преди да обърне внимание на самата евтаназия, се спира на цената на човешкия живот. След като е подчертано, че ценността на човешкия живот се осъществява само в любовта на Исус Христос, са отбелязани три важни мисли: *“Никой не може да нападне живота на невинен човек, без по този начин да нарани Божията любов; Всеки човек трябва да живее живота си според Божиите повеления. Той му е поверен, ...който трябва да пренесе плод, чието пълно и окончателно изпълване се очаква във вечния живот...”* Третата мисъл е най-тясно свързана с темата за евтаназията: *“Свободната смърт или самоубийството, както и убийството, са неоправдани; такъв акт на човека означава отхвърляне на върховенството на Бога и на неговото любящо провидение... бягство от задълженията на справедливост и милосърдие, дължими към ближния, към различни общества или дори към цялото човешко общество.”* Евтаназията също означава отхвърляне на Божията воля. По отношение конкретно на евтаназията документът твърди, че сама по себе си, евтаназията не е красива смърт, а е смърт, на която е отнето достойнството. Одобряването на евтаназията е наречено престъпление срещу живота. Препоръчва да заменим евтаназията с грижа, а на страданието да отговорим с любов. Молбата за евтаназия често е вик за помощ и любов.

Евангелска лутеранска църква в Германия. В подобен тон са и декларациите на Евангелската лутеранска църква на Германия. Първата декларация, е от 1999 година и там се казва: *„Животът не е свободно достъпен за нас. Всеки човек има достойнство, стойност и право на живот от Бога. Никой човек не живее само за себе си и не знае точно какво означава това за другите. Защото само Бог е Господар на живота и смъртта, животът и човешкото достойнство са защитени. Вярвайки в Бога на живота, ние знаем, че всяко човешко същество е свързано неотделимо с живота си.”* Важно е да се зачита човешкото достойнство, което може да бъде разбрано и оценено само през вярата. Разлика между

обществените нагласи и нагласите на Църквата и християните е, че за едните достойнство е да заявят сами смъртта си, а за другите да доверят живота си на Бога. Тук евтаназията директно е наречена убийство: *“Затова трябва да бъде ясно и недвусмислено заявено: Убийството на едно човешко същество не може да бъде акт на любов или състрадание, защото то разрушава основите на любов и доверие. Тъй като самите ние не разполагаме свободно с живота си и със сигурност не и с живота на другите, ние отхвърляме всяко активно прекратяване на живота.”* Различават се и различните форми на евтаназия, като само по отношение на активната евтаназия се казва: *„Активната евтаназия означава преднамерено убийство на човешко същество, например чрез прилагане на препарат, причиняващ смърт (таблетка, спринцовка, вливане). Това е несъвместимо с християнското разбиране за човека”*. Евтаназията, особено активната, не се одобрява в рамките на лутеранската църква. Втората декларация е от 1975 година: *“Das Lebensrecht des Menschen und die Eutanasie”*. Там се казва, е че всеки човек има правото на достойна смърт, но достойна смърт от друга страна не значи да придружаваме някого в смъртта и да му помогнем да умре, напротив, да *“придружаваме някой в смъртта означава, че пациентът не остава сам в душевното си бедствие. Особено при умирането, въпросите за накъде и откъде, по отношение на живота стават съзнателни... Вярата е ефективна помощ за преодоляване на страха от смъртта. Той дава на умиращия човек твърда надежда. Вярата също така дава смисъл на страданията, които ни изглеждат неразбираеми: защото това е участие в страданията на самия Иисус Христос (Сол. 2:24).”* Обсъжда се и темата с новите медицински технологии и ролята на християнина при вземането на решението да се изключи животоподдържащата апаратура. В заключение декларацията съветва: *“Ситуацията е различна, когато е отпаднала всяка надежда за подобрение и използването на специални медицински техники само изкуствено ще удължи потенциално агонизиращото умирање. Ако пациентът, роднините и лекарите се въздържат от изключителни мерки и средства за поддържане на живота, предвид всички обстоятелства, те не могат да бъдат обвинявани в неправомерно разпореждане с човешкия живот.”* Пасивната евтаназия е допустима, когато няма смисъл животът изкуствено да се удължава. Евтаназията се разглежда през призмата на достойнството на човека и през правото на собственост върху живота – на кого е собственост нашия живот и доколко ние можем да разполагаме с него. Авторите на декларацията виждат, в установяването на евтаназията като легална манипулация, сериозна опасност за живота.

Евангелска методистка църква. В социалните принципи на Обединената методистка църква се казва: *„...като одобряваме медицината за усилията ѝ да предотвратява болестите и за напредъка в лечението, което удължава съзнателния живот на хората, ние признаваме, че всеки смъртен живот в края на краищата ще приключи със смърт. Смъртта в никакъв случай не е знак, че Бог ни е изоставил.”* Смъртта не е краят на живота, Тя е труден период в живота на човека, но и не е белег за това, че Бог ни изоставя, много повече Бог е с нас и в този тежък момент. Дарът на живота принадлежи на Бога и нямаме право да го ползваме по своя воля. Важно е да се полагат всяка грижа за онези, които се намират в тежко

положение или пред вратата на смъртта. *“Грижата за умиращите хора е част от нашето настояйничество по отношение на божествения дар на живота, тогава, когато излекуването вече е невъзможно. Насърчаваме използването на медицински технологии за осигуряването на палиативна грижа. В края на живота, когато животоподдържащото лечение не осигурява вече целите на живота и когато то е достигнало до своя предел, не съществува морално или религиозно задължение за неговото използване, когато то налага ненужен товар или само удължава процеса на умиране. Умиращите хора и техните семейства са свободни да преустановят лечението, когато то вече не помага на пациента. Църквата се обявява против асистираното самоубийство и евтаназията”*. Прави се и разлика между спирането на апаратурата и активната евтаназия. Евангелската методистка църква застъпва мнението, че удължаването на живота с апаратура не може да продължава дълъг период от време и когато няма видимо подобрение в пациента, тази апаратура трябва да се спре. Съвсем иначе стои въпросът с активната евтаназия, при която умишлено и с пълно съзнание се отнема животът на страдащия.

VII. Изводи: Евтаназията – решение, което не принадлежи на човека. Въпросът за евтаназията води до поляризация на мненията в обществото и ще бъде голямо предизвикателство за бъдещето. Исторически погледнато, проблемът с евтаназията е проблем на нашето столетие. Винаги да е имало случаи на убиване на невинни хора вследствие на недъзи или на недееспособност, с цел пречистване на расата. Идеологически тази идея се формира през деветнайсти век. Това развитие преживява разцвета си по време на националсоциализма, но и сега, в наши дни. Евтаназията има много видове – доброволна и недоброволна, пасивна и активна. Най-големи са проблемите при активната евтаназия, тъй като тук отново се поставя въпросът: Кой решава по отношение на живота и на смъртта? Позицията на Църквата по този въпрос е единна и трябва да остане непроменима. В разгледаните документи на църквите, с минимални разлики, позицията и дори аргументацията е една и съща. Бог е Този, Който дава началото и края на живота.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

В направеното изследване се разгледаха няколко важни теми, свързани със съвременни проблеми на биоетиката в светлината на християнската нравственост. То се ограничи само до три от многото наболели проблеми на съвременното: асистирана репродукция, аборт и евтаназия. Всички те са свързани с насилствено прекратяване на живота от друг човек, а много често, това лице е квалифициран медицински персонал, положил клетва да пази живота, а не да го унищожава. Подобно изследване бе необходимо, а дори и неотложно, заради многото съвременни тенденции, свързани с нарушаване на правото на живот, незачитане на ценността на живота, унищожаване на живота. Най-притеснителното е, че тези посегателства върху живота се случват легално, под закрилата на закона. Резултатите от това изследване могат да се резюмират така:

Разгледан беше библейският възглед за свещеността на човешкия живот, за начало му, за това Кой дава началото на живота и има право да сложи края му.

Подчертана бе отговорността на човека по отношение на живота, за защитата и опазването му. Показано беше специалното достойнство на човека като образ Божий, както и правото на защита на всяко човешко същество, в това число, на слабите, беззащитните и болните.

Беше направен анализ на различните тези за началото на живота, като бе отчетено доколко те са защитими.

Разкрити бяха слабостите и етичните проблеми на асистираната репродукция, като бяха анализирани проблемите на безплодието от медицинска и духовна гледна точка. Изброени бяха трудностите при метода ин витро, но също така бяха представени последствията и опасностите за създадените ембриони, както и недопустимостта на унищожаването, замразяването или продаването им. Разгледаха се и последствията за родените след използването на този метод деца и отклоненията, които се наблюдават в развитието на някои от тях. В заключение бяха анализирани становищата на няколко църкви по отношение на асистираната репродукция, както и бяха отчетени проблемите от етична гледна точка, които църквите виждат в асистираната репродукция и недопустимостта ѝ под сегашната ѝ форма.

Разкрити бяха трудностите и етичните проблеми при аборта. Направен бе медицински анализ на аборта, както и бе разкрито, че той е легализиран първоначално в атеистични общества под действието на вече отдавна оспорени теории. Изследвано бе в дълбочина какво мисли Библията за живота в утробата, както и че според Библията абортът е недопустим. Изброени бяха причините за аборта, направен бе анализ, че в болшинството си тези причини не са приемливи. Подчертано бе колко тежки могат да бъдат последствията от психологическа страна за тези, които се решат на подобна стъпка. Като завършек на тази тема бяха анализирани позициите на някои църкви като беше разкрита недопустимостта на подобно действие според разбиранията им.

В последния раздел беше представена темата за края на живота и бе определена евтаназията като асистирано самоубийство. В процеса на изследването, разглеждайки историческото развитие на евтаназията беше установено, че евтаназията в този си вид съществува едва след деветнадесети век като резултат на намесата на еволюционната теория. Разглеждайки я от християнска гледна точка установихме, че според Библията, тя е недопустима. Оборени бяха аргументите за активната евтаназия и бяха анализирани действията на швейцарските сдружения за асистирано самоубийство EXIT и Dignitas, както и бе поставена отрицателна оценка на тези практики от етична гледна точка. В края на тази глава беше подчертано забележително единство в позициите на различните християнски църкви по отношение на евтаназията и недопустимостта на тази практика в светлината на християнската нравственост.

Основната теза поставена в началото на изследването беше: човешкият живот е висша ценност. Затова на нас хората, независимо какви технологии притежаваме и използваме, не принадлежи правото да се разпореждаме с него, нито в утробата, нито извън нея, нито относно началото на живота, нито относно края му.

Намесата в човешкия живот, решението за началото и края му, принадлежи единствено и само на Бог.

В процеса на изследването нееднократно беше подчертано, че намесата в човешкия живот носи проблеми и те не са само от морално-етичен характер, но и създават редица проблеми от психологически характер, както и проблеми със смисъла на живота.

Установено беше, че въпреки напредналите технологии и възможности в различни области, включително и в областта на медицината, човек стига до границите на своите възможности и не може да продължи по-нататък, защото има авторитет, по-голям от неговия и това е авторитетът на Бога.

Установихме и че когато човек се намесва в живота на друг човек, бил той ембрион, развит плод в утробата на майката или зрял човек и определя кога трябва да бъде началото на живота или кога да дойде смъртта, това довежда до непоправими последици както за обекта на тези решения, така и за този, който взема решенията. На човек не е дадено да определя началото и края на живота. Това право принадлежи на Бога. Правото на човека е да пази и да развива живота, а в тази светлина е необходимо и да развиваме технологии в нашия свят. Църквата е пазител и гарант за това човек да не се отклонява от тези си задачи.

ПРИНОСИ:

Настоящият труд има следните научни приноси:

1. Изследването е първи опит в България за богословски анализ на проблемите на асистираната репродукция, аборта и евтанията;
2. За първи път се прави паралелно изследване на трите проблемни медицински практики (асистирана репродукция, аборт и евтания) защото и при трите се отнема човешки живот;
3. В светлината на християнската нравственост и църковните разбирания, за първи път на една плоскост се поставят декларациите и позициите по трите проблема на различни християнски общности, за да се покаже, че няма съществена разлика в позициите им.

ПУБЛИКАЦИИ:

- *“Абортът – легално средство за отнемане на живот. Християнска гледна точка.”*, Сборник от доклади от годишна университетска научна конференция, НВУ “Васил Левски”, 16-17 юли 2015 г., Велико Търново;
- *“Евтанията от християнска гледна точка. Узаконяване на евтанията и последствия от това.”*, Сборник от доклади от годишна университетска научна конференция, НВУ “Васил Левски”, 16-17 юли 2015 г., Велико Търново;
- *“Реформация и биоетика”*, Международна научна конференция “500 години протестантска Реформация: богословски, исторически и социални перспективи”, 13-14 ноември 2017 г., Софийски университет “Св. Климент Охридски” – София, под печат;

ПУБЛИКАЦИИ В ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ:

- *“Абортът”*, публикувана в три части във вестник “Зорница”, бр. 6/2016, бр. 7/2016 г. и бр. 8/2016;
- *“Евтанията”*, публикувана в три части във вестник “Зорница”, бр. 9/2016, бр. 10/2016 г. и бр. 11/2016;

УЧАСТИЕ В КОНФЕРЕНЦИИ:

- *Годишна университетска научна конференция, НВУ “Васил Левски”, 16-17 юли 2015 г., Велико Търново*
- *Международна научна конференция “500 години протестантска Реформация: богословски, исторически и социални перспективи”, 13-14 ноември 2017 г., Софийски университет “Св. Климент Охридски” – София*

СПЕЦИАЛИЗАЦИИ:

- *Специализация от 3 до 18 май 2017 година, под ръководството на професор Михаел Наузнер, професор по систематично богословие във Висше богословско училище – Ройтлинген, Германия*